

Укуктук маселелер жана эл аралык
байланыштар боюнча комиссия

Баяндама

COM/LAIR/REP/001/FINAL

**“ТҮРКПА МҮЧӨ ӨЛКӨЛӨРҮНДӨ ТЕРРОРИЗИМГЕ КАРШЫ
МЫЙЗАМДАР БОЮНЧА БИРГЕЛИКТЕ АРАКЕТТЕНҮҮ”
МАСЕЛЕЛЕРИ ТУУРАЛУУ**

*Атайын баяндамачы Низами Сафаров тарабынан даярдалган

ТҮРКПА МҮЧӨ ӨЛКӨЛӨРҮНДӨ ТЕРРОРИЗИМГЕ КАРШЫ МЫЙЗАМДАР БОЮНЧА БИРГЕЛИКТЕ АРАКЕТТЕНҮҮ

Мазмун	беттер
I. Алгы Сөз	2
II. Кириш Сөз	3-4
III. Терроризмдин аныктамасы	4-8
IV. Терроризмди каржылоого каршы күрөш	9-13
V. Кылмышкерлерди өткөрүп берүү же кылмыш ишин козгоо жоопкерчилиги (aut dedere aut judicare өткөрүп бер же кылмыш изин козгоо)	14-18
VI. Качкын статусунан чыгаруу	18-24
VII. Саясий Кылмышка Тийиштүү Өзгөчө Тартип	24-26
VIII. Террордук чабуулдун курмандыгына айлангандарды коргоо	26-28
IX. Чет элдик террористтик аскерлердин аракеттерин алдын алуу	29-32
X. Терроризм жана адам укуктары	32-36
Тиркеме: Колдонулган Адабияттар	36-40

I. Алгы Сөз

1. 2016-жылдын 16-19 май күндөрүндө Анкара шаарында кезектеги жыйынын өткөргөн ТҮРКПА Укуктук Маселелер жана Эл Аралык Мамилелер Боюнча Туруктуу Комиссиясы, келерки пленардык жыйында “ТҮРКПАга мүчө-өлкөлөрдүн терроризмге каршы күрөшүү жөнүндөгү мыйзам боюнча бирдиктүү позициясы” талкууга алынаарын белгилеп, маселе боюнча атайын доклад даярдоо милдетин Азербайжан Республикасынын өкүлү Низами Сафаровко тапшырган.
2. Бул баяндама, ТҮРКПАга мүчө-өлкөлөрдүн мыйзамдарын, БУУнун жана Европа Биримдигинин терроризмге каршы күрөшүү стратегиясын, БУУнун тармактык жыйындарын жана терроризмге каршы күрөшүү, адам укуктарын коргоо жана негизги эркиндиктери боюнча (Европа Кеңеши, Ислам Кызматташтык Уюму, Шанхай Кызматташтык Уюму, Америка Мамлекеттеринин Уюму, Африка Биримдиги Уюму, Арап Мамлекеттеринин Лигасы сыяктуу) эл аралык уюмдардын мыйзамдарын кылдаттык менен талдоонун негизинде атайын докладчы тарабынан даярдалган. Мындан сырткары баяндамада, эл аралык сот органдарынын соттук прецедент чечимдери жана бул көйгөй боюнча ТҮРКПАга бирдиктүү долбоор түзүүгө жардамы тийген илимий-методикалык адабияттар колдонулган.

II. Кириш Сөз

Терроризм бүгүнкү күндө эл аралык кылмыштуулуктун маанилүү бир бөлүгү болуу менен чектелип калбастан, дүйнөлүк коркунуч жана учурдун орчундуу көйгөйлөрү катары бүтүндөй эл аралык коомчулуктун тынчсыздануусун пайда кылууда. “Бүтүндөй эл аралык коомчулук” деген терминди эске алуу менен эл аралык мыйзамдар боюнча негиз бар экендигин белгилей кетүү керек. Анткени «Бүтүндөй эл аралык коомчулук» деген терминдин аныктамасы улуттар аралык укуктун негизинен алынган. Бул термин улуттар аралык келишимдин өзөгүн түзгөн Вена Макулдашуусунун 53-беренесинде колдонулган. Бул беренеге ылайык: “улуттар аралык укуктун буйрук чыгаруучу нормасы катары, бүтүндөй Мамлекеттердин эл аралык коомчулугунун, эч бир убакта баш тартууга мүмкүнчүлүгү болбогон жана бирдей өзгөчөлүктөгү улуттар аралык кийинки жалпы укутук нормалар менен гана өзгөртүүгө мүмкүн болгон мыйзам ченемдер катары саналат жана жалпы эл аралык коомчулук тарабынан кабыл алынышы жана таанылышы керек болгон мүнөзгө ээ”¹. Бул терминге окшош сөздөр 1997-жылдын 16-декабрдында кабыл алынган Террористтик Жардырууларга Каршы Күрөшүү боюнча Макулдашуунун преамбуласынын 10-пунктунда колдонулган. Бул пунктка ылайык террористтик жардыруу сыяктуу иш-аракеттер бүтүндөй эл аралык коомчулук үчүн олуттуу коркунуч жаратат деп каралган. Бул жагынан алып караганда, терроризм менен айыпталган адамдарды жоопко тартуу мамлекеттердин милдеттенмелеринин максаты гана болбостон жалпы эле эл аралык коомчулуктун кызыкчылыгындагы негизги баалуулуктарды коргоо болуп саналат.

Терроризмдин татаал табияты, анын максаты жана жекече компоненттеринин татаалдыгына гана эле эмес, биринчи кезекте бул кылмышка тийиштүү чараларды коргоонун маанилүү бөлүгүнө, андан сырткары улуттар аралык тынчтык жана коопсуздукка, мамлекеттин улуттук коопсуздукка байланыштуу кызыкчылыгына, адам укуктары менен негизги эркиндиктерине зыян алып келүүсүнө байланыштуу. Дал ушул мааниде терроризм, жалпы эл аралык коомчулуктун негизин түзгөн баалуулуктарына кол салуу болуп эсептелгени үчүн эл аралык аспекттерге ылайык кылмыш болуп саналат. Учурда терроризмдин күчөшү, аль-Каида, Ирак жана Дамаск Ислам Мамлекети (ИГИЛ, ИГИШ же ДАИШ) сыяктуу террордук уюмдардын, аларга көз каранды адамдардын, топтордун, мекеме жана уюмдардын үзгүлтүксүз көп сандагы террордук кылмыш иштерине байланыштуу. Мындай уюмдар бейкүнөө жарандарды курман кылуу менен бирге зулумдукту күчөтүү, мал-мүлктөрдү жок кылуу, эң эле негизгиси болсо бейпилдикти бузуп, туруктуу жашоого доо келтирүүнү гана көздөшөт².

Терроризмдин кесепеттеринин масштабы жана курчтугу, негизинен жаңы маалымат жана коммуникациялык технологиянын кеңири пайдаланылышынан улам өнүгүп келүүдө. Өзгөчө интернетти активдүү пайдалануу менен террордук уюмдар, террордук актыларды каржылоо, пландаштыруу жана даярдоо, ошондой эле өздөрүнүн тарапкерлерин террордук актыларды жасоого үндөө иш-аракетин ийгиликтүү аткарып келишүүдө. Мындан сырткары жаңы технологиянын кылмышка курал катары

¹ http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/law_treaties.shtml

² Караңыз: БУУ Коопсуздук Кеңешинин 2015-жылдын 17-декабрында болуп өткөн 7587-жыйынында кабыл алынган 2253-токтому// <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/437/48/PDF/N1543748.pdf?OpenElement>

колдонулушунан улам кибермейкиндик менен терроризмди жакындаштырган коркунучтуу жаңы “кибер-терроризм” деген термин пайда болду. Кибер-терроризмди, мамлекеттин коопсуздук, энергетика, транспорт, тиричилик жактан камсыз кылуу системаларын жана башка маанилүү багыттар боюнча объектилердин фундаментин жок кылуу максатында компьютердин жардамы менен ишке ашырылган кыймыл-аракеттер деп атоого болот. Терроризм улуттар аралык жаза мыйзамында “негизги кылмыштар” деп белгиленген жана Эл аралык жаза сотунун Ким Мыйзамынын 5-беренесинде эске алынган тукум курут кылуу, адамзатка каршы, согуш ачуу жана кол салуу сыяктуу кылмыштардын тизмесине алынганы менен токтоп калбайт. Террордук кыймыл-аракеттерди жазасыз калтырбоо, жоопко тартуу жана терроризмге каршы натыйжалуу күрөш алып баруу үчүн улуттук жана улуттар аралык деңгээлде чараларды кабыл алуу жана терроризмге каршы күрөшүүдө биргелешип иш алып баруу менен бирге эл аралык кызматташтыкты түзүү керек.

Террордук кылмыш ошондой эле терроризм менен улуттар аралык деңгээлде күрөш алып баруунун тарыхы эски доорлорго барып таянат. Бул жаатта 1930-жылдарда терроризмдин аныктамасын такташтырып, террористтерди жоопко тартуу үчүн эл аралык кылмыш сотун түзүүгө аракеттенген Улуттар Лигасын мисал келтирүүгө болот. Аталган Лиганын “Терроризмди Алдын Алуу жана Жазага Тартуу Келишими” менен бул макулдашуунун тизмесине алынган кылмыш иштерин жоопко тартууга толук укуктуу “Улуттар Аралык Кылмыш Сотун Түзүү Келишими” сыяктуу эки конвенция кабыл алганы маалым. Бирок тилекке каршы жетиштүү санда кол топтолбой калгандыктан жогорудагы келишимдер күчүнө кирбей калган.

Улуттук негизде терроризм менен күрөшүүнүн өзгөчө ар түрдүү жолдору бар жана ар бир мамлекетте ар кандай. Муну менен бирге, терроризмге каршы күрөшүүнүн улуттук мыйзам ченемдеринин бири-биринен айырмаланашы, улуттар аралык терроризмге каршы күрөшүү келишиминин нормаларынын улуттук деңгээлде ар кандай чечмелениши, адам укуктарын жана негизги эркиндиктерин урматтоого муктаж улуттар аралык кылмыштуулукка каршы күрөшүү таламдарынын оптималдуу көрүнүшү боюнча консенсустун жоктугу, террордук кыймыл-аракеттерге бөгөт коюу иш-аракетинин натыйжалуулугуна терс таасирин тийгизген факторлор болуп саналышат. Андыктан терроризмге каршы күрөшүүдө заманбап тажрыйбанын жана көпчүлүк тарабынан кабыл алынган улуттар аралык нормалардын негизинде “ТҮРКПАга мүчө-өлкөлөрдүн терроризмге каршы күрөшүү жөнүндөгү мыйзам боюнча бирдиктүү позициясын” түзүү менен кабыл алуу, террордук кыймыл-аракеттерди алдын алуу жана бөгөттөөнүн механизмдин түзүүдө маанилүү кадам таштоо болуп саналат. Мындан сырткары бирдиктүү позиция, улуттук мыйзам-ченемдерин өнүктүрүү жолунда модель катары да бааланат.

III. Терроризмдин аныктамасы

Түшүндүрмө:

Терроризмге аныктама берүүдө бир пикирге келүү учурдагы улуттар аралык жаза мыйзамынын эң маанилүү жана ошол эле учурда өтө оор маселелиринин бири болуп саналат. “Терроризм” деген термин алгачкы жолу 1930-жылы Брюссель шаарында өткөрүлгөн Үчүнчү Улуттар Аралык Жаза Мыйзамын Бириктирүү Конференциясында

колдонулуп, “жалпыга коркунуч алып келген өзгөчөлүктөгү кандай гана болбосун ыкмаларды атайын ишке ашыруу амалы” террордук кыймыл катары бааланган.

Жалпысынан алып караганда терроризмге каршы аракеттенүү боюнча БУУнун, жергиликтүү жана эл аралык уюмдардын (Европа Кеңеши, Ислам Кызматташтык Уюму, Шанхай Кызматташтык Уюму, Америка Мамлекеттеринин Уюму, Африка Биримдиги Уюму, Арап Мамлекеттеринин Лигасы сыяктуу) жогорку деңгээлдеги тармактык бир канча конвенциялары болгонуна карабай, терроризмди ар тараптан түшүндүрүп берген улуттар аралык негизге кабыл алынган аныктамасы алигече айтыла элек. Муну менен бирге терроризмдин жалпы мүнөздөгү *actus reus* жана *mens rea* элементтерин камтыган бирдиктүү аныктамасынын түзүлүшү жана кабыл алынышы, анын улуттук жаза мыйзамдарына ылайыкташтырылган натыйжалуу модел катары колдонулушуна мүмкүнчүлүк берет. Мына ошентип ар кайсы жаза мыйзамдарында түрдүүчө аныктама берилген терроризмдин укуктук аныктамасынын стандарттык же болбосо бири-бирине жакын маанилерин түзүүгө болот. Андан сырткары кылмышкерлерди өткөрүп жана өз ара юридикалык жардам менен бир катар терроризмге каршы күрөшүүдө улуттар аралык кызматташтыкты бир кыйла жеңилдештирет.

Алгач терроризмдин эл аралык кылмыш статусунда экендигин жана улуттар аралык “өзгөчө оор кылмыштар” (*core crimes*) катары билинген тукум курут, адамзатка каршы, согуш ачуу жана кол салуу кылмыштары менен бир категорияга кирерин белгилеп кетүү керек. Аты аталган төрт оор кылмышка себепкер болгон кылмышкерлерди жоопко тартуу жана жазалоо үчүн 1998-жылдын 16-17-июнь күндөрү өткөрүлгөн Рим Дипломатия Конференциясында Эл аралык Кылмыш Соту (мындан ары ЭКС) түзүлүп, 2002-жылдын 1-июнунда жобосу расмий түрдө кабыл алынып, өз кызматын баштаган³. Рим Келишимине байланыштуу улуттар аралык кылмыш мыйзамында терроризмге караганда, тукум курут, адамзатка каршы, согуш ачуу жана кол салуу кылмыштарына көбүрөк көңүл бурулган жана бирдиктүү аныктамалары жазылган. Бул аныктамалар ЭКСга мүчө өлкөлөрдүн улуттук мыйзам ченемдеринде колдонулган⁴.

Буга чейин улуттар аралык коомчулукка коркунуч алып келген кылмыштарга каршы күрөшүү боюнча улуттар аралык коомчулук тарабынан жеке кылмыштуулукту жоопко тартуу тууралуу иш-аракеттерде терроризмге аныктама берүү аракети болгону менен терроризмди эл аралык “өтө оор кылмыш” деп атоодон башка бирдиктүү аныктама табыла элек.

Терроризмдин юридикалык аныктамасын түзүү боюнча биринчи аракет 1934-жылдын 26-октябрында Марсель кол салуусунан (Югославия королу Александр менен Франция Тышкы Иштер Министри Луи Бартунун өлтүрүлүшү) кийин 1937-жылы Женева шаарында өткөрүлгөн жыйында жасалган. Бул жыйында “Терроризмди Алдын

³ 2016-жылдын 1-сентябрынан тарта 124 өлкө Эл аралык Кылмыш Сотунун Рим Статусун кабыл алышкан.

⁴ Караңыз: өзгөчө, Адамзатка каршы кылмыштар жана согуш кылмыштары боюнча мыйзам (Канада, 2000); Эл аралык кылмыш иши жана Эл аралык кылмыш соту (Жаңы Зеландия, 2000); Эл аралык кылмыш соту жөнүндө мыйзам (Улуу Британия, 2001); Эл аралык Мыйзамга каршы кылмыш кодекси (Германия, 2002); Эл аралык кылмыш соту боюнча мыйзам (Австралия, 2002); Эл аралык кылмыш соту боюнча мыйзам (Түштүк Африка, 2002); Эл аралык кылмыштар боюнча акт (Нидерланд Королдугу, 2003) ж.б.у.с.

Алуу жана Жоопко Тартуу Келишими” тузүлгөн жана келишимге 24 өлкө кол койгон ⁵, Бирок бул конвенцияны бир гана Индия тастыктаган, кийин болсо керектүү болгон макулдук саны жетишпегендиги үчүн күчүнө кирбей калган. Албетте бул келишимдин терроризмге каршы күрөшүүдө көп тараптуу юридикалык механизм экенин баса белгилөө керек. элүү жылдан кийин болсо дагы, 1996-жылы Индия Мамлекети БУУга жаңы Эл аралык Терроризм Боюнча Көп Тараптуу Конвенциянын Долбоорун сунуштаган жана терроризмдин жеке кылмыш-жаза мыйзамына ылайык жоопко тартылышы керек болгон кылмыш катары таанылышы керектиги белгиленген⁶. Бул конвенциянын долбоору 2001-жылы АКШда болгон террордук кол салуудан кийин кайрадан жандандырылган жана учурда БУУнун тийиштүү структуралары тарабынан каралып жатат.

Терроризмге каршы күрөшүү боюнча комплекстүү конвенциянын экинчи беренесине ылайык, бул келишимдин маанисине байланыштуу “эгерде, кайсыл бир адам калкты коркутуу жана каргаша жаратуу же атайын же болбосо кыйыр мааниде улуттук жана улуттар аралык өкмөттүк уюмдарды мажбурлоо максатында, мыйзамдан сырткары укук бузууга түрткү берген: а) башка адамга олуттуу жаракат берип же аны өлтүрсө; б) мамлекеттик же жеке менчик мал-мүлккө зыян алып келсе, коомдук жайларга, өкмөттүк имараттарга, коомдук транспорт системаларына, инфраструктура объектилерине жана айлана-чөйрөгө зыян келтирсе; же болбосо с) бул берененин 1(б) пунктунда белгиленген жайларга же болбосо мал-мүлккө олуттуу материалдык зыянга учураткан кыймыл-аракеттерди ишке ашырган болсо” – укук бузган болот.

Терроризмдин жалпы коомчулук тарабынан кабыл алынган бирдиктүү аныктамасы болбогондуктан, террор кылмышы ЭКСнын юрисдикциясына (карамагына) кирбей калган жана жоопко тартуу мүмкүнчүлүгү чектелүү. Түркия менен бир катар Индия⁷, Россия, Кыргызстан, Алжир, Тажикстан, Македония, Шри Ланка өлкөлөрү Рим Дипломатиялык Конференциясында терроризмдин ЭКС тарабынан жоопко тартылган кылмыштардын тизмесине киргизилиши үчүн колдон келген аракетин жасашты. Бирок алардын сунушу кабыл алынган эмес, себеби терроризмдин бирдиктүү юридикалык аныктамасы жок болчу жана өлкөлөрдүн терроризмге тийиштүү көз-карашына жаңы тузүлгөн улуттар аралык соттун кийгилишүүсү маселеси көтөрүлмөк жана көптөгө талаш-тартыштар жаралмак. Туркия, Индия жана Шри Ланка мамлекеттери тарабынан сунушталган терроризмди адамзатка каршы жасалган кылмыш катары баалоо керектиги жана жоопко тартылышы керектиги жөнүндөгү ой-пикирин башка өлкөлөрдүн делегациясынын колдоосуна татыбай калган ⁸. Айрыкча Рим Конференциясында добуш берүүгө сунушталып кабыл алынган токтомдун “Е” пунктчасында Рим Статусуна тарапкер өлкөлөрдүн катышуусунда өткөрүлгөн Кайрадан Карап Чыгуу Конференциясында жалпылык тарабынан кабыл алына турган аныктаманы түзүү жана ЭСКнын карамагындагы кылмыштардын тизмесине кошуу максатында терроризм жана баңги зат соода-сатык процессинин изилдениши керектиги

⁵ Европа өлкөлөрүнөн Албания, Албания, Бельгия, Болгария, Греция, Чехословакия, Франция, Монако, Нидерланды, Норвегия, СССР, Румыния, Испания, Югославия, Эстония конвенцияга кол койгон. Мынадан сырткары Аргентина, Куба, Доминикан Республикасы, Эквадор, Гаити, Перу, Венесуэла, Түркия, Индия жана Егип өлкөлөрү да кол коюшкан.

⁶ Measures to Eliminate International Terrorism. Report of the Working Group. UN Doc. A/C6/55. L2. 19 October 2000. Annex II.

⁷ ‘Terrorism Should be “Core Crime” of Proposed International Court, India Tells Preparatory Committee’, UN Doc. I/2766, 27 March 1996.

⁸ ‘India, Sri Lanka and Turkey proposal regarding article 5’, UN Doc. A/CONF.183/ C. 1/L.27/Rev.1

жөнүндө сунуштама айтылган⁹. Бирок, Нидерланд Королдугунун терроризмди Рим Статусуна кошуу талабы, 2010-жылдын июнь айында Кампала (Уганда) шаарында өткөрүлгөн Рим Статусунун Биринчи Кайрадан карап Чыгуу Конференциясынын күн тартибине алынбай калган¹⁰. Маселеге кошумча пикир катары, кол салуу кылмышынын жалпы коомчулук тарабынан кабыл алынган аныктамасынын жок болгонуна карабай, Статустун 121- жана 123-беренелерине ылайык даярдалган жобонун, кол салуу кылмышынын аныктамасы белгиленген жана Соттун бул кылмышка тийиштүү күчүн колдонууга байланыштуу шарттардын такталышы менен ЭКСнын тийиштүү кылмышка байланыштуу жоопко тартуу укугуна оңдоолор киргизилип жаңыдан түзүлгөн. Мындай чара Бириккен Улуттар Уюмунун тиешелүү жоболоруна ылайык ишке ашырылууга тийиш. Бул ыкма негизинен терроризмге каршы да колдонулушу мүмкүн эле, бирок ал Рим Статусунун тарапкер мамлекеттеринин тийиштүү макулдугун алган эмес.

Мына ошентип бүгүнкү күндө терроризмдин универсалдык аныктамасы такташтырылбай келет, бирок бул кылмышка тийиштүү жергиликтүү укук органдарынын өздөрүнө таандык аныктамалары колдонулуп келүүдө. Мисал катары, терроризмдин аныктамасы Арап Биримдигинин терроризмге каршы күрөшүү конвенциясында (1998), Африка Биримдиги Уюмунун терроризмди алдын алуу жана күрөшүү конвенциясында (1999), 1999-жылдын 4-июнунда кабыл алынган Көз карандысыз Мамлекеттер Шериктештигинин терроризм менен күрөшүүдө кызматташтык жөнүндөгү макулдашуусунда, 1999-жылдын 1-июлунда кабыл алынган Ислам Кызматташтык Уюмунун Конвенциясында (2001), Терроризм, Сепаратизм жана Экстремизмге каршы күрөшүү боюнча Шанхай Конвенциясында (2009), 2002-жылдын 13-июлунда кабыл алынган Европа Кеңешинин терроризмге каршы күрөшүү боюнча алкактык чечиминде, Америка Мамлекеттери Уюмунун терроризмге каршы күрөшүү келишиминде (2002) жана терроризмге каршы күрөшүү боюнча Перс Арап Мамлекеттеринин кызматташтык Кеңешинин Конвенциясында (2004) орун алган.

БУУ тарабынан кабыл алынган биртоп тармактык конвенцияларда жана белгилүү улуттар аралык юридикалык документтерде терроризмдин көптөгөн аныктамасы берилген. Терроризмдин аныктамалары, өзгөчө 1973-жылдын 14-декабрында кабыл алынган “Улуттар аралык деңгээлде коргоого алынган адамдарга, анын ичинде дипломатиялык агенттерге каршы кылмыштарды алдын алуу жана жоопко тартуу боюнча келишим”, 1979-жылдын 17-декабрында кабыл алынган “Барымтага алууга каршы улуттар аралык келишим”, 1997-жылдын 15-декабрында кабыл алынган “Террористтик жардырууларды алдын алуу боюнча улуттар аралык келишим”, 2005-жылдын 13-апрелинде кабыл алынган “Адролук куралдарды колдонуучу терроризмди алдын алуу боюнча улуттар аралык келишим” ж.б.у.с. юридикалык документтерде эске алынган мисал катары айтууга болот.

Мындан сырткары терроризмге бирдиктүү аныктама берүү иш-аракеттерин улуттар аралык соттук практикадан көрсөк болот. Мисалы 2002-жылдын 18-июлунда Ливандын атайын трибунал даттануу палатасы, соттун 2011-жылдын 16-февралында

⁹ UN Doc. A/CONF. 183/10.

¹⁰ Assembly of State Parties to the Rome Statute of the International Criminal Court, 8th Sess. at Annex II, 40-51, I.C.C. Doc. ICC-ASP/8/20 (Nov. 18-26, 2009)

кабыл алган даттануу чечими боюнча арызын четке кагып, алгачкы жолу улуттар аралык жаза мыйзамында терроризмдин кылмыш экендиги жөнүндө аныктама жарыялаган. Сот, терроризм кылмышын Ливан мамлекетинин мыйзамына ылайык талдап чыгып, тынчтыктын сакталышы үчүн улуттар аралык мыйзамдын адаттагы нормаларынын түзүлгөнүн тастыктаган. Бул кылмыштын элементтери катары: а) кылмыш актылары (мисалы адам өлтүрүү, адам ала качуу, барымтага алуу ж.б.); б) жалпысынан коомчулук үчүн коркунуч туудурган калкты коркутуу жана каргаша чыгаруу максатында атайын же болбосо кыйыр мааниде улуттук же улуттар аралык өкмөт органдарын кандайдыр бир чара колдонууга мажбурлоо же болбосо чара көрүүдөн баш тарттыруу; с) улуттар аралык кылмыш – кабыл алынган¹¹.

Мындан сырткары кылмыш-жаза жоопкерчилигин ишке ашыруу максатында терроризмдин аныктамасы Азербайжан¹², Казакстан¹³, Кыргызстан¹⁴ жана Түркия¹⁵ мамлекеттеринин улуттук кылмыш-жаза кодексинде, терроризмге каршы күрөшүүгө тийиштүү атайын мыйзамдарында орун алган.

Биртоп улуттар аралык аймактык макулдашууларда, БУУнун тармактык конвенцияларында, улуттук мыйзам жоболорунда жана соттук практикаларда белгиленген терроризмге тийиштүү ар түрдүү аныктамалар жакшылап анализделгенде, терроризмдин жалпы коомчулук тарабынан кабыл алына турган бирдиктүү аныктамасынын өзүндө, жок дегенде бул кылмышка тийиштүү талаш-тартыш жарата турган объектик жана субъектик элементтер топтолушу керек экендигин байкоого болот. Бүгүнкү күндө эл аралык коомчулукта бул эки элементтин өз ара карым-катнашынан улам “терроризм” деген юридикалык түшүнүктүү колдонуу маселелери боюнча бир пикир бар.

Терроризмдин объективдүүлү түрдүү окуяларга байланыштуу жана адамдардын өлүмүнө себеп болгон же болбосо ден-соолугуна олуттуу зыян тийгизген, ар кандай инфраструктуралык системалардын кыйрашына себепкер болгон, табигый жана маданий баалуулуктардын жок болушуна түрткү берген же болбосо зыянга учурашына себепкер болгон кыймыл-аракеттерди камтыйт. Мындай кыймыл-аракеттердин натыйжасында, бийлик жана өкмөт системаларынын башаламандыкка учурашы, адамдын колуна жаралган бөөдө кырсык, жашоо турмушту камсыз кылуучу системалардын кыйрашы ж.б.у.с. коркунучтар пайда болушу мүмкүн. Бардык жагдайларда бул кылмыштын объективдүү жагын көрсөткөн негизги өзгөчөлүгү бул кылмыштын табияты менен жуурулушкан кыймыл-аракеттердин маңызында жатат жана улуттук мыйзам ченемдеринде адам өлтүрүү, атайын оор залал келтирүү, адам ала качуу, барымтага алуу, аба жана деңиз транспорт каражаттарын уурдоо сыяктуу кылмыш катары эсептелген кыймыл-аракеттерди камтыйт. Терроризмдин объективдүү өзгөчөлүгүнүн көптөгөн талаш-тартышка себеп болгон элементи болсо террордук кыймыл-аракетти ишке ашыруу максатында зордук-зомбулук көрсөтүү деген жагдай деп эсептелинет. Бул контекстте зордук-зомбулук деген термин, улуттар аралык

¹¹ UN Special Tribunal for Lebanon (Appeals Chamber). Interlocutory Decision on the Applicable Law: Terrorism, Conspiracy, Homicide, Perpetration, Cumulative Charging, STL-11-01/1, 16 February 2011. Para. 85// [http:// www.stl-tsl.org](http://www.stl-tsl.org)

¹² “Терроризмди алдын алуу” жөнүндөгү мыйзам (18.00.1999, 1)

¹³ “Терроризмди алдын алуу” жөнүндөгү мыйзам (13.07.1999, 1)

¹⁴ “Терроризмди алдын алуу” жөнүндөгү мыйзам (08.11.2006, 1)

¹⁵ “Терроризмди алдын алуу” жөнүндөгү мыйзамдын 3713-токтому (12.04.1991, 1)

мыйзам механизмдеринде ошондой эле улуттук мыйзам ченемдеринде орун алган терроризмдин аныктамасындагы кылмыштын материалдык элементтери (actus reus) катары түрдүү формаларда көзгө учурайт.

Терроризмдин субъективдүү өзгөчөлүгү болсо комплекстүү болгондуктан бир аз айырмаланып турат жана жалпы субъективдүү элемент катары билинген *атайын белсенүү* менен бир катар калкты коркутуу, каргаша чыгаруу максатында күч колдонуу, атайын же кыйыр мааниде өкмөттүк жана эл аралык уюмдарды белгилүү чара аткарууга мажбурлоо же болсо чара колдонуудан баш тарттыруу сыяктуу конкреттүү максатты камтыйт.

Жогоруда айтылгандарды эске алуу менен аты аталган бирдиктүү позицияны түзүү максатында терроризм кылмышын төмөнкүдөй негизде аныктоого болот деген сунуш киргизилет:

Берене... Террор кыймылынын аныктамасы

1. Террор кыймылы; калкты коркутуу жана каргаша чыгаруу максатында же өкмөттүк жана эл аралык уюмдарды белгилүү чара аткарууга мажбурлоо же болсо чара колдонуудан баш тарттыруу максатында атайын аткарылган жана ички түзүлүшү жагынан адамдын жашоосуна, ден-соолугуна, коомдун коопсуздугуна, жеке, мамлекеттик жана коомдук мал-мүлккө же болбосо коомдук уюмдардын транспорттук¹⁶, баарлашуу жана байланыш инфраструктарынынын адаттагы иш-аракетин улантуусуна олуттуу өлчөмдө зыян тийгизген же болбосо зыян тийгизүү менен коркуткан кылмышка тийиштүү кыймыл-аракет болуп саналат.
2. Ким болбосун жогоруда эскерилген кыймыл-аракеттерди толугу менен же болбосо жарым-жартылай аткарууга белсенген болсо кылмыш жасаган болот же кылмышка шериктеш катары жоопко тартылат.

IV. Терроризмди каржылоого каршы күрөшүү

Түшүндүрмө:

1. Терроризмди каржылоого каршы күрөш, аймактык жана улуттар аралык деңгээлде иш алып барган жана эл аралык кылмыштуулук катары билинген терроризмге каршы күрөшүү менен бирге жүргүзүлгөн механизмдин негизги элементи болуп саналат. 2008-жылдын сентябрь айында бир добуш менен кабыл алынган БУУнун Терроризмге Каршы Күрөшүүнүн Универсалдык Стратегиясында (БУУнун Пленардык Жыйынынын 60/288-токтому) терроризмди каржылоого каршы күрөшүүнүн жана тарапкер өлкөлөрдүн улуттар аралык стандарттардын негизинде комплекстүү алдын алуучу иш-чараларды иштеп чыгуунун кескин түрдө маанилүү экендиги баса белгиленген. Муну менен бирге Мыйзамсыз Акчанын Изин Жашырууну Алдын Алуу Боюнча Финансы Жумушчу Тобу (мындан ары ФАТФ)¹⁷ мыйзамсыз акчанын изин жашырууга каршы

¹⁶ Транспорт деген термин жер (өзгөчө авто унаа, темир жол), аба суу жана дарыя каттамдарында колдонулган транспортторду түшүндүрөт.

¹⁷ ФАТФ (Financial Action Task Force-) – Каржы чаралары боюнча Жети Өлкө G-7 (АКШ, Япония, Германия, Франция, Улуу Британия, Италия жана Канада) тарабынан кабыл алынган 1989-жылы мыйзамсыз акчанын изин жашыруу жана терроризмди

күрөшүү максатында сунуштаган 40 Сунуш менен терроризмди каржылоого каршы күрөш, мыйзамсыз акчанын изин жашыруу жана массалык жок кылуучу курал-жарактарынын мыйзамсыз жайылышына каршы күрөшүү максатында сунуштаган 9 Атайын Сунушка таянган комплекстүү эл аралык стандарттардын колдонушу жөнүндө сунуш-пикирлер билдирген.

2. ФАТФнын Кырк Сунушу алгачкы жолу 1990-жылы баңгизаттан түшкөн мыйзамсыз акчанын изин жашырган адамдар тарабынан каржы системасын өз кызыкчылыгы үчүн колдонушуна каршы күрөшүү максатында даярдалган. Кырк Сунуш алгачкы жолу 1996-жылы өнүгүп бараткан мыйзамсыз акчанын изин жашыруу механизмдери жана түрлөрүн эске алуу менен кайрадан каралып чыккан. 2001-жылы терроризмди каржылоого каршы күрөшүүнү күчтөнтүү максатында ФАТФнын бийлик күчү кеңейтилип, терроризмди каржылоого каршы күрөшүү боюнча түзүлгөн Сегиз Атайын Сунуш кайрадан каралып чыгып, 2004-жылы тогузунчу сунуш кошулган. Мыйзамсыз акчанын изин жашыруу жана терроризмди каржылоого каршы күрөшүү маселесине тийиштүү сунуштар 180 өлкө тарабынан кабыл алынып, эл аралык стандарт статусуна ээ болгон.

ФАТФнын мыйзамсыз акчанын изин жашыруу боюнча Кырк Сунушу жана терроризмди каржылоого каршы күрөшүү боюнча Тогуз Атайын Сунушу, БУУнун Коопсуздук Кеңешинин 1625-токтому (2005) жана БУУнун Генералдык Ассамблеясынын 60/288-токтомунун (2006) тиркемеси катары билинген Терроризмге Каршы Күрөшүү Чарасынын Планынын маанилүү элементи катары кабыл алынган. 40+9 Сунуштары, мыйзамсыз акчанын изин жашыруу жана терроризмди каржылоого каршы улуттук деңгээлде натыйжалуу күрөшүү алкагында сунушталган комплекстүү иш-чаралар болуп саналат¹⁸.

3. ФАТФнын Сунуштары өлкөлөрдүн мыйзамсыз акчанын изин жашыруу жана терроризмди каржылоого, ошондой эле массалык жок кылуу курал-жарактарынын мыйзамсыз жайылышына каршы күрөшүүдө колдонушу керек болгон комплекстүү жана ыраттуу бир канча иш-чараларды аныктайт. Ар бир өлкөнүн ар түрдүү соттук, башкаруу жана уюштуруу, ошондой эле каржы системасы бар, ошондуктан жогоруда айтылган кылмыштуулукка каршы күрөшүүдө окшош чара колдоно алышпайт. Андыктан өлкөлөрдүн эл аралык стандарттарын түзгөн ФАТФ Сунуштарын белгилүү шартка жана абалга жараша колдонушу керек болот. Сунуштар ар бир өлкөнүн ички саясатына жараша рисктерди идентификациялоо, саясат түзүү жана координация жүргүзүү; мыйзамсыз акчанын изин жашырууну көзөмөлдөө, терроризм жана массалык

каржылоону алдын алуу жана терроризмге каршы күрөшүү, ошондой эле эл аралык бюджетке коркунуч туудурган башка кыймыл-аракеттерге каршы көп таратуу күрөшүүнүн негиздерин түзүү, бул негиздерди уюштуруу, бул маселеге тийиштүү стандарттарды түзүү жана өлкөлөр арасында кызматташтыкты бекемдөө максатында түзүлгөн эл аралык уюм б.с. Парижде өткөрүлгөн жылдык экономикалык саммитте, бир эле өлкөнүн күрөшүүсү менен токтоп калбаган глобалдык мүнөздөгү мыйзамсыз акчанын изин жашыруу коркунучуна каршы ФАТФ курулсун деген чечим кабыл алынган. ФАТФ 35 өлкө жана 2 чоң уюм мүчө. 1 өлкө жана 20 уюмдан турган байкоочулары бар. (Караңыз: Consolidated FATF Strategy on Combating Terrorism Financing// <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/FATF-Terrorist-Financing-Strategy.pdf>)

¹⁸ Tackling of the Financing of Terrorism: The UN Counter-Terrorism Implementation Task Force (CTITF) Working Group Report. New York, 2009. P. 5.

жок кылуучу кырал-жарактардын мыйзамсыз жайылышынын каржыланышын жана башка тармактардагы мыйзам бузууларды алдын алуу боюнча иш-чаралардын ишке ашырылышы; тийиштүү бийлик органдарынын (мисалы укук коргоо эана прокуратура) ыйгарым укук жана жоопкерчиликтерин оңдоо жана башка уюмдук иш-чараларды көзөмөлдөө; юридикалык жак жана уюмдардын банк эсебиндеги каттоолордун ачык айкындуулугун¹⁹ контролдоо жана өз убагында маалымдоо ишин күчөтүү; эл аралык кызматташтыкты ишке ашыруу²⁰ сыяктуу иш-чараларды аныктайт.

4. Терроризмди каржылоого каршы күрөшүүгө байланыштуу универсалдык эл аралык-юридикалык жоопкерчиликтин негизин 199-жылы БУУнун көз алдында кабыл алынган жана 187 өлкө макулдугун берген “Терроризмди Каржылоону Алдын Алуу Боюнча Эларалык Келишим” түзөт²¹.

Мыйзамсыз акчанын изин жашыруу жана терроризмди каржылоого каршы күрөшүүгө байланыштуу Европа Кеңешине мүчө өлкөлөрдүн улуттар аралык жоопкерчиликтеринин кошумча негизи болсо 2005-жылдын 16-майында кабыл алынган “Терроризмди Каржылоо жана Кылмыштуулуктан Келип Түшкөн Кирешенин Изинин Жашырылышы, Изилдениши, Алып Коюлушу жана Конфискацияланышы Жөнүндөгү Европа Кеңешинин Келишимине” таянат²².

Мыйзамсыз акчанын изин жашырууга каршы күрөшүү боюнча башка бир мыйзам 2000-жылы кабыл алынган “Улуттар Аралык Кылмыштарга Каршы БУУнун Келишиминде” (мындан ары БУУ Конвенциясы) бекитилген²³. Бул келишимдин преамбуласында эл аралык деңгээлде чоң өлчөмдөгү кылмыштан түшкөн кирешенин изин жашырууга аракет кылган эл аралык уюшулган кылмыштар менен терроризмдин байланышы бар экендиги баса белгинип туруп, “эл аралык уюшулган кылмыштар менен терроризмдин байланышынын күчөп баратканына” өзгөчө басым жасалган²⁴. БУУ Конвенциясынын 2001-жылдын 28-сентябрында кабыл алынган 1373-токтомунда, эл аралык терроризм менен эл аралык уюшулган кылмыштардын, мыйзамсыз баңги зат ташуунун, мыйзамсыз акчанын изин жашыруунун, мыйзамсыз курал-жарак сатуунун, ядролук курал-жарак колдонуунун, химиялык, биологиялык жана өлүм коркунучуна себепкер болгон башка заттарды мыйзамсыз колдонуунун ортосунда тыгыз байланыш бар экендиги тынчсыздануу менен белгиленип, буга байланыштуу аймактык жана эл аралык масштабда мындай олуттуу көйгөйлөргө каршы күрөштү күчтөндүрүү жана эл

¹⁹ Караңыз: // http://www.eurasiangroup.org/files/FATF_docs/Rukovodstvo_FATF_Prozrachnost_i_BS.pdf

²⁰ International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation (The FATF Recommendation) // http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF_Recommendations.pdf

²¹ Конвенцияны Азербайжан 2001.26.10; Казакстан 2004.24.04; Кыргызстан 2003.10.02; Түркия 2002.06.28’де тастыктаган (United Nations Treaty Collections // https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtsg_no=XVIII-11&chapter=18&lang=en)

²² Конвенция 2016.02.05те Түркия тарабынан тастыкталган (Европа Кеңешинин Келишимдер Боюнча Бюросу // http://www.coe.int/ru/web/conventions/home/-/conventions/treaty/198/signatures?p_auth=pzZl6qnY)

²³ Конвенцияны Азербайжан 2003.30.10; Казакстан 2008.31.08; Кыргызстан 2003.02.10; Түркия 2002.25.03’да тастыктаган (United Nations Treaty Collections // https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtsg_no=XVIII-12&chapter=18&lang=en)

²⁴ Эл Аралык Уюмдашкан Кылмышка Каршы Күрөшүү Боюнча БУУ Келишими, 2000. // <https://www.unodc.org/documents/russia/Reports/TOCebook-r.pdf>

аралык коопсуздукка тийгизген зыянды алдын алуу максатында аткарылып келе жаткан кызматташтыкты күчтөндүрүү керектиги баса белгиленген²⁵.

БУУ Конвенциясынын 2014-жылдын 19-декабрында кабыл алынган 2195-токтомуна ылайык кээ бир аймактардагы террористтердин мыйзамсыз курал-жарак жана баңги заттарын сатышы, мыйзамсыз адамдарды кулчулукка сатышы жана искусство чыгармаларын мыйзамсыз сатышы (бул категорияга алтын, башка кымбат баалуу таштар, минералдык заттар, табигый булактар, көмүр жана нефть кирет), курмандыкка кеткен адамдарды куткаруу үчүн адам ала качуу ж.б.у.с. кылмыштар, курмандыкка кеткен адамдар үчүн акча опузалоо жана банктарды тоноо сыяктуу эл аралык кылмыштуулуктан пайда табуу ишке ашырылып келе жатканынан тынчсыздануу пайда болуп жатканы айтылган. Муну менен бирге адилеттүү жана күчтүү жоопко тартуу системаларынын түзүлүшү жана улантылышынын, терроризмге жана эл аралык кылмыштуулукка каршы күрөшүүдө эң негизги стратегиялардын бири болушу керектиги баса белгиленген²⁶.

БУУ Конвенциясынын 2015-жылдын 17-декабрында кабыл алынган 2253-токтомуна ылайык террордук уюмдардын жана террористтердин, терроризмдин кандайдыр бир кыймыл-аракетине тиешелүү болуп болбогондугуна карабай туруп, аларды каржылаган жактардын жана мунун менен бирге мыйзамсыз баңги заттарды иштеп чыгаруу жана баңги заттарды иштеп чыгууда колдонулган химиялык заттарды мыйзамсыз сатуу иш-аракети кошо, уюшулган кылмыштуулуктан киреше табууну алдын алуу жана токтотуу үчүн керектүү чараларды колдонуу керектиги кабыл алынган²⁷. БУУнун маанилүү документтеринде орун алган мындай декларацияларды, террористтик топтор менен бүтүндөй кылмыш уюмдарынын кылмыштуулукка жаткан кыймыл-аракеттеринен улам пайда боло турган олуттуу көйгөйлөрдү белгилөөнүн жолу катары түшүнсөк болот.

Террористтердин кыйыр мааниде адаттагы жалпы кылмыштарга барышынын эки жолу бар. Биринчисинде башка материалдык булактардын жетишсиздигинен улам террористтер жеке кызыкчылыгына жараша киреше табуу максатында түрдүү кирешелүү кылмышка барышат жана өздөрү менен кошо террористтик акттарын каржылоо булактарын түзүшөт. Экинчисинде болсо, террористтик акттарды ишке ашыруу үчүн керектүү кээ бир материал жана каражаттарга жетишүүгө мыйзамдык укуктары болбой калган учурларда террористтер өздөрүнө керектүү каражатты табуу үчүн ар кандай кылмышка барышат. Мыйзамсыз соода-сатыкка урунуу жана мыйзамсыз жолдордон пайдалануу менен кошо, адамдарды жана жалпы кылмыштардан пайдалануунун ар кандай түрлөрү террористтик акттарды ишке ашыруунун алдыңкы шарттары болуп саналат²⁸.

Террористтик кыймыл-аракеттердин ишке ашыруу, террористтик акттарын пропагандалоо жана кылмыштуу топторго жаңы мүчөлөрдү тартуу, террористтерди окутуу, эмгек акы жана сый акы төлөө, социалдык колдоо көрсөтүү албетте чоң суммадагы акча каражаттарын талап кылат.

²⁵ 2001/28/09 БУУ Коопсуздук Кеңешинин 4385-пленаардык жыйынында кабыл алынган жарлык // <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/557/45/PDF/N0155745.pdf?OpenElement>

²⁶ 2014/19/12 БУУ Коопсуздук Кеңешинин 7351-пленаардык жыйынында кабыл алынган жарлык// <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N14/708/78/PDF/N1470878.pdf?OpenElement>

²⁷ 2015/17/12 БУУ Коопсуздук Кеңешинин 7587-пленаардык жыйынында кабыл алынган жарлык // <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/437/48/PDF/N1543748.pdf?OpenElement>

²⁸ Handbook on Criminal Justice Responses to Terrorism. United Nations, New York, 2009. P. 29.

Терроризмди каржылоого каршы күрөшүүнүн улуттар аралык юридикалык механизмдин улуттук мыйзам-ченемдериндеги элементтери төмөндөгү мыйзамдар менен колдоого алынат: 1) 2009-жылдын 10-февралында кабыл алынган Азербайжан Республикасынын “Кылмыштан түшкөн кирешелерге же болбосо башка булактарды мыйзамсыз колдонуунун изин жашырууга, ошондой эле терроризмди каржылоого каршы күрөшүү” боюнча мыйзамы; 2) 2009-жылдын 28-августунда кабыл алынган Казакстан Республикасынын “Мыйзамсыз жолдор менен түшкөн кирешелердин изин жашыруу жана терроризмди каржылоого каршы күрөшүү” боюнча мыйзамы; 3) 2006-жылдын 31-июлунда кабыл алынган Кыргыз Республикасынын “Кылмыштан түшкөн кирешелердин изин жашыруу жана терроризмди же болбосо экстремизмди каржылоого каршы күрөшүү” мыйзамы; 4) 2013-жылдын 7-февралында кабыл алынган Түркия Республикасынын “Терроризмди каржылоону алдын алуу боюнча мыйзамы”²⁹.

Мындан сырткары “Терроризмди Каржылоону Алдын Алуу Боюнча Эл аралык Келишимде” орун алган терроризмди каржылоого каршы күрөшүүнүн, эл аралык кылмыш катары бааланганын эскерте кетүү керек. Ушул келишимдин үчүнчү беренсине ылайык, кылмыш бир гана өлкөнүн чегинде жасалса, кылмышкер ошол өлкөнүн жараны болсо жана ошол өлкөнүн аймагында болсо жана башка эч бир өлкө жетинчи берененин биринчи параграфы же болбосо жетинчи берененин экинчи параграфына ылайык жоопко тартуу укугун жүзөгө ашырууга негиз таба албаса, бул келишим колдонулбайт.

Жогоруда айтылгандарды эске алуу менен терроризмди каржылоого байланыштуу бирдиктүү позицияны түзүү боюнча төмөндөгүдөй сунуш киргизилет:

Берене... Терроризмди Каржылоого Каршы Күрөшүү

1. Кандай жол менен алынган карабастан терроризмди каржылоо үчүн ажыратылган, террористтик акттыларды ишке ашырган же ошого окшогон кылмышка барган юридикалык жактарга тийиштүү, муну менен бир катар кандай жолдор менен алынган карабастан террористтердин башкаруусу жана контролундагы уюмдардын ар кандай каражаттары жана фонддору³⁰ тондурулат.
2. Ким болбосун жана кандай жолдор менен болбосун, толугу менен же жарым-жартылай террористтик акттардын ишке ашырылышында колдонулушу максат кылынган же колдонулушун билип турап, түздөн-түз же кыйыр мааниде мыйзамсыз түрдө жана атайын фонд топтоштурса, ошондой эле каражат топтосо кылмыш иштеген болот. Ички укутук принциптерге ылайык, өлкөсүндө жайгашкан же болбосо жарандык укугуна жараша түзүлгөн бир юридикалык жактын башкаруу жана көзөмөлүнөн жооптуу бир адам, бул өзгөчөлүгүнөн пайдаланып терроризмди каржыласа, ошол юридикалык жактын кылмыш-жаза

²⁹ Азербайжан Кылмыш-Жаза Кодекси 214-берене, 1-пункт; Казакстан Кылмыш-Жаза Кодекси 258-берене, Кыргызстан Кылмыш-Жаза Кодекси 226-берене, 1-пункт; Түркия Кылмыш-Жаза Кодекси.

³⁰ “Каражат” кандай жол менен чогултулган болсо да тондурулат (1-берене, 1-пункт, Терроризмди каржылоону алдын алуу боюнча эл аралык Келишим).

жоопкерчилиги уланат. Бул жоопкерчилик жазык, укудук же болбосо административдик өзгөчөлүктө болушу мүмкүн.

V. Кылмышкерлерди өткөрүп берүү же кылмыш ишин козгоо жоопкерчилиги (aut dedere aut judicare өткөрүп бер же кылмыш ишин козгоо)

Түшүндүрмө:

Кылмышкерлерди өткөрүп берүү же кылмыш ишин козгоо жоопкерчилиги (*aut dedere aut judicare – өткөрүп бер же кылмыш ишин козгоо*) террористтерге сөзсүз жаза берүүнү камсыз кылуунун жолу, ошондой эле бүтүндөй эл аралык коомчулуктун назарындагы терроризмге каршы күрөшүү механизми негизги элементи болуп саналат.

БУУ Эл аралык Сотунун отурумунда каралган *Democratic Republic of Congo v. Belgium*³¹ кылмыш иши боюнча (R. Higgins, P. Koopmans жана T. Buergenthal) соттордун бир добуш менен кабыл алган токтомдо, “оор кылмышка барган адамдар жазасыз калбайт деген өңүттөгү эл аралык консенсус ийкемдүү стратегияга көчүрүлдү жана анын айланасында түзүлгөн жаңы эл аралык аскердик кылмыш-жаза соттору, макулдашылган жоопкерчиликтер, ошондой эле улуттук соттор өз ишин улантууда” – деп айтылган³². Буга окшогон макулдашылган жоопкерчиликтердин ичинде *aut dedere aut judicare* (өткөрүп бер же кылмыш ишин козгоо) деген пункт, эл аралык жана эң оор улуттар аралык кылмыштарга байланыштуу болгондуктан аябай маанилүү.

Aut dedere aut judicare жоопкерчилигинин негизги максаты, кылмышкерди аймагында жүргөн өлкө өткөрүп бербеген же болбосо кылмыш ишин козгобогон учурда жазасыз калтырбоо болуп эсептелет. Бул контекстке ылайык, жоопкерчилик кылмышкер өткөрүлүп берилбеген учурда, бул тууралуу кылмыш ишин козгоо үчүн тиешелүү бийлик органдарына кайрылууга мүмкүнчүлүк жаралат. Бирок бул жоопкерчилик кандайча жоопко тартылышы керектигин аныктоого же болбосо жоопко тартуу түрүн тандоого мүмкүнчүлүк бербейт. Андыктан *aut dedere aut judicare* жоопко тартуу категориясы эмес. Болгону кылмышкерге аймагында жүргөн өлкө кылмыш ишин козгогон учурда жоопкерчилик аткарылган болот.

³¹ Бул кылмыш иши тууралуу кенири маалымат үчүн караңыз: *Henzelin M. La Compétence Pénale Universelle : Une Question Non Résolue Par L’Arret Yerodia//* Universelle Revue Générale de Droit International Public. 2002. N 4. P. 819-854; *Boister N. The ICJ in the Belgian Arrest Warrant Case: Arresting the Development of International Criminal Law// Journal of Conflict and Security Law*. 2002. Vol. 7. N. 2. P. 293-314; *Zuppi A-L. Immunity v. Universal Jurisdiction: The Yerodia Ndombasi Decision of the International Court of Justice// Louisiana Law Review*. 2003. Vol. 63. P. 309-320; Wickremasinghe C. Arrest Warrant of 11 April 2000 (*Democratic Republic of the Congo v Belgium*), Preliminary Objections and Merits, Judgment of 14 February 2002// *International and Comparative Law Quarterly*. 2003. Vol. 52. N. 3. P. 775-781; *Nelson A. Democratic Republic of Congo v. Belgium: The International Court's Consideration of Immunity of Foreign Ministers from Criminal Prosecution in Foreign States// New York Law School Journal of Human Rights*. 2003. Vol. 19. N 3. P. 859-868; *Winants A. The Yerodia Ruling of the International Court of Justice and the 1993/1999 Belgian Law on Universal Jurisdiction//Leiden Journal of International Law* .2003. Vol. 16. N 3. P. 491-509; *Meziyaev A. B. Камакка алуу боюнча буйрук (Конго менен Бельгиянын ортосундагы кылмыш иши)//Russian international law journal. Sankt-Petersburg, 2003. С.84-99; Rabinovitch R. Universal Jurisdiction in Absentia// Fordham International Law Journal. 2004. Vol. 28. P. 500-520; *Safarof N. Эл аралык кылмыштардын жоопко тартылышы: дипломатиялык кол тийбестикке каршы глобалдык сот бийлиги // Мамлекет жана Укук. 2011. N 9. С. 81-92.**

³² Case Concerning the Arrest Warrant of 11 April 2000 (*Democratic Republic of Congo v. Belgium*) Judgment of 14 February 2002. ICJ (Arrest Warrant Case) Para. 51.

Aut dedere aut judicare жоопкерчилигин универсалдык юрисдикция менен чаташтырбоо керек. *Aut dedere aut judicare* менен универсалдык юрисдикция бири-бирине жакын мааниде бирок бирдей мааниге келбеген эки башка түшүнүк экендигин баса белгилөө керек.

Универсалдык юрисдикция улуттар аралык юрисдикциянын бир категориясы болуп саналат.

БУУнун Эл аралык укук комиссиясынын атайын докладчысы белгилеп кеткендей, “алдын алуу чарасынын универсалдуулугу универсалдык жазалоо же болбосо соттордун универсалдык юрисдикциясы менен бир деңгээлде каралбайт, алдын алуу чарасынын универсалдуулугу, жоопкерчилик аткарылган учурда, тактап айтканда тийиштүү өлкөлөр арасында кылмышкерди өткөрүп процесси ишке ашканда же болбосо кылмыш иши козголгондо, кылмышкер жазасыз калбайт жана “коопсуз жай”³³ катары билинген жер камсыздалган болот.” Ошентип, эл аралык мыйзамдын үстөмдүк абалы, *aut dedere aut judicare* жоопкерчилиги жана универсалдуу юрисдикция бири-бирине жакын мааниде болгонуна карабай, бул сөздөрдүн бири-биринден айырмаланган жана окшошпогон мааниси бар экендигин айгинелеп турат.

Көңүл бурууга татыктуу болгон башка факт; БУУ тармактык Конвенциялары *aut dedere aut judicare* жоопкерчилигин аткаруу учурунда, өлкөнүн жарандарын өткөрүп берүүнү, улуттук мыйзамга карама-каршы келбеген абалда, өзгөчө кырдаал катары карабайт. Ядролук Терроризмди Алдын Алуу Боюнча Эл аралык Келишимдин он биринчи беренесинин экинчи пунктчасына ылайык улуттук мыйзамына байланыштуу жарандарынан бирөөсүн бир гана бул адамдын өткөрүп берилишине тийиштүү кылмыштан улам жоопко тартылышынын натыйжасында бериле турган жазасын тартуусу үчүн кайра тапшырып берүү шарты менен бир башка өлкөгө өткөрүп же бир башка өлкөдөн алып жатса жана ал өлкө менен өткөрүп берүүнү талап кылган өлкө атайын белгиленген жагдай жана башка шартка макыл боло турган болсо, аты аталган шартка ылайык өткөрүп берүү же кайра тапшырып берүү процесси, он биринчи берененин биринчи пунктчасында белгиленген жоопкерчиликтин аткарылышы үчүн жетиштүү болуп саналат.

Жалпысынан өлкөлөрдүн көпчүлүгүнүн мыйзамдарынын негизги эрежеси, өзүнүн жаранын өткөрүп бербөөгө негизделгенин эске алуу керек. бирок бул эрежелердин кээ бир өзгөчөлүктөрү бар. Айрыкча Еуропа Биримдигинин алкагында жоопко тартуу керек болгон учурларда өз ара кызматташуу механизмдеринде учураган өзгөчөлүктөр бул абалга мисал боло алат. 2002-жылдын 13-июлунда кабыл алынган “Европа камакка алуу буйругу жана мүчө өлкөлөрдүн арасындагы өткөрүп берүүнүн ыкмалары жөнүндөгү” Европа Кеңешинин Алкактык токтомуна жараша бир өлкөнүн жараны башка мүчө өлкөлөргө мына ушул келишимдин бешинчи беренесинде жазылган шарттарды аткаруу мажбурияты менен гана өткөрүлүп берилиши мүмкүн. Аты аталган беренеге ылайык, кылмыш ишин козгоонун максатына жараша Европа камакка алуу буйругу чыгарылган бир адамды өлүм жазасына тарта турган мүчө өлкөнүн жараны же болбосо ошол өлкөдө убактынчалуу жашаган жараны болгон учурларда, өткөрүп берүү процесси, адамдын акыркы сөзү угулгандан кийин өкүм чыгарган мүчө өлкөнүн аймагында адамга каршы кабыл алынган эркиндигине бөгөт коюучу жаза өкүмү же

³³ <http://untreaty.un.org/ilc/reports/2004/russian/annex.pdf>

болбосо камакка алуу өкүмүн ишке ашыруу максаты менен өлүм жазасына тарта турган мүчө өлкөгө өткөрүп берүү шартына байланыштуу болот.

Өзгөчө эл аралык терроризмге каршы күрөшүүнүн макулдашылган-юримдикалык механизмдеринде белгиленген жоопкерчиликтин кеңири колдонулушу, маанилүү экендигин көрсөтүп турат. Мисалы БУУ Терроризмди Каржылоону Алдын Алуу Боюнча Эл аралык Келишимине ылайык (онунчу берене) аймагында кылмышкер болгон тарап өлкө, аны өткөрүп бербей турган болсо, көп кечиктирбестен жана эч кандай өзгөчөлүк эске алынбай туруп, кылмыш өзүнүн аймагында аткарылып же аткарылбаганына карабастан, кылмышкерди улуттук мыйзамында белгиленген убакыттын ичинде кылмыш ишин козгоону баштап берүүнүн гарантиясы катары тийиштүү бийлик органдарына тапшырууга милдеттүү.

Бул абалга окшогон дагы бир мисал 2005-жылдын 13-апрелинде кабыл алынган Ядролук Терроризмди Алдын Алуу Боюнча Эл аралык Келишимде да бар. Келишимдин онунчу беренесинин экинчи пунктчасына ылайык шарттар талап кылган учурда, кылмышкер же кылмышка шектүү адам жашап жаткан тарап өлкө, бул кишиге кылмыш ишин козгоо же болбосо жараны болгон өлкөгө кайтарып берүү максатын гарантиялоо менен бирге, улуттук мыйзам-ченемине ылайык чара көрөт. Мунун менен бирге он биринчи беренеге ылайык кылмышка шектүү адам жашап жаткан тарап өлкө, шектүүнү өткөрүп бербей турган болсо, кылмыш өзүнүн аймагында аткарылганы же аткарылбаганына карабай, эч кандай өзгөчөлүккө таянбай жана кечиктирбей туруп жагдайды улуттук мыйзамдарынын негизинде кылмыш ишин козгоо максатында тийиштүү бийлик органдарына маалымдайт. Тийиштүү бийлик органдары, ошол өлкөнүн мыйзамдарынын негизинде оор кылмыш деп табылган учурлар болгондой өкүм чыгарат.

2010-жылдын 10-сентябрында кабыл алынган Эл аралык жарандык авиацияга тийиштүү мыйзамсыз акттарды алдын алуу боюнча Келишимге ылайык, кылмышкер деп таңууланган адам жашап жаткан тарап өлкө, бул кишини өз өлкөсүнө өткөрүп бербеген учурда, кылмыш ошол өлкөдө аткарылып аткарылбаганына карабастан, өзгөчө абалды улуттук мыйзамдарынын негизинде кылмыш ишин козгоо максатында тийиштүү бийлик органдарына маалымдоого тийиш. Бийлик органдары өз учурунда, ошол өлкөнүн мыйзамдарынын чегинде оор кылмыш деп табылган башка абалдардай өкүм чыгарышат. Мындай нормалар терроризмге каршы күрөшүүгө тийиштүү башка конвенцияларда да кездешет.

Талданып келе жаткан жоопкерчиликти универсалдык макулдашылган-юримдиканын деңгээлине алып чыгуу менен бир катар, *aut dedere aut judicare* аймактык Конвенциялардын алкагында да ишке ашырылып келүүдө. Мындай абал өзгөчө Европа Кеңешинин келишимдик материалдарына тиешелүү болуп саналат. Мисал катары, 2006-жылдын 16-майында Варшава шаарында кабыл алынган Европа Кеңешинин Терроризмди Алдын Алуу Боюнча Келишимин айтсак болот. Бул келишимге ылайык, кылмышка шектүү адам жашап жүргөн тарап өлкө жоопко тартуу укугуна ээ болгон учурда, бул адамды кайтарып бербей турган болсо, кандай абал болсо дагы, кылмыш өзүнүн аймагында аткарылып же аткарылбаганына карабай, көп кечиктирбестен абалды, ошол тараптын улуттук мыйзамдарында белгиленген процесстин алкагында кылмыш ишин козгоого гарантия берүү менен тийиштүү бийлик органдарына өткөрүп берүүгө

милдеттүү. Тийиштүү бийлик органдары, ошол өлкөнүн мыйзамдарынын чегинде оор кылмыш деп табылган башка абалдардай өкүм чыгарышат.

Дагы бир Аймактык материал катары Француз тилинде сүйлөгөн Африка өлкөлөрүнүн юстиция министрлеринин V-Конференциясында (Рабат, 16-май 2008-жыл) кабыл алынган Терроризмге Каршы Күрөшүү Максатында Өз ара Жардамдашуу жана Кылмышкерлерди Өткөрүп Берүүнүн Конвенциясын айтууга болот. Аталган конвенцияга ылайык кылмышка шектүү адам жашап жүргөн тарап өлкө жоопко тартуу укугуна ээ болгон учурда, бул адамды кайтарып бербей турган болсо, кандай абал болсо дагы, кылмыш өзүнүн аймагында аткарылып же аткарылбаганына карабай, көп кечиктирбестен абалды, ошол тараптын улуттук мыйзамдарында белгиленген процесстин алкагында кылмыш ишин козгоого гарантия берүү менен тийиштүү бийлик органдарына өткөрүп берүүгө милдеттүү.

Бул маселе БУУнун алкагындагы Эл аралык Укук Комиссиясынын (мындан ары ЭУК) адамдын коопсуздугуна жана бейпилдигине коркунуч туудурган кылмыштарга тийиштүү эрежелерди камтыган Докладдын Долбоорунда колго алынган. Өзгөчө, Докладдын Долбоорунун тогузунчу беренсине ылайык, бул долбоордун 17-, 18-, 19- же болбосо 20-беренелеринде белгиленген (тукум курут кылмышы, адамзатка каршы колдонулган кылмыш, БУУ кызматкерине жана ага тендеш кандайдыр бир кызматкерге каршы колдонулган кылмыштар, аскердик кылмыштар) кылмышка барган кылмышкер жашап жүргөн тарап өлкө, Эл аралык кылмыш-жаза сотунун жоопко тартуу бийлигине зыян тийгизбестен өткөрүп берет же болбосо кылмыш ишин козгойт.

БУУ Эл аралык Укук Комиссиясы *aut dedere aut judicare* маселесине байланыштуу даярдаган Акыркы Докладында, милдеттүү түрдөгү “кайтарып берүү” менен “кылмыш ишин козгоо” процесстеринин ортосундагы приоритеттүүлүк, ар бир абал үчүн колдонулган мыйзам жана кылмыштын өзгөчөлүгүнө жараша өзгөрө тургандыгын белгилеген.

Кылмышкерлерди өткөрүп берүү боюнча көп сандагы аймактык конвенциялар менен келишимдер ички мазмун жагынан, өткөрүп берүүнү жана укуктук жактан жоопко тартууну камтыганына карабай, бул конвенция жана келишимдерде көпчүлүк учурда өткөрүп берүү жоопкерчилигине (бардык жагынан тартипке салынып) көбүрөөк көңүл бурулат жана соттук териштирүү көбүрөөк соттук жардамдашуунун негизинде жазага тартылуудан качууну алдын алууга альтернатива катары көрүлөт. Белгиленген бул моделге ылайык кылмышкерлердин өткөрүлүп берилиши жазага тартуу күчүнүн иштешине гарантия катары кызмат кылат. Эгер өткөрүп берүү боюнча талап өзгөчө шарт жана өзгөчөлүктөрдүн тегерегинде коюлбаган болсо, анда талапты четке кагуунун милдеттүү жана ыктыярдуу негиздерин кошуп караганда, мүчө өлкө жалпысынан өткөрүп берүүгө милдеттүү.

Жогоруда айтылгандар эске алынып туруп, бирдиктүү позицияга төмөнкү сунуштарды киргизүүгө мүмкүн:

Берене... Террористтерди өткөрүп берүү же болбосо жоопко тартууга тийиштүү жоопкерчилик

Өлкөнүн аймагындагы террорист же шектүү адамдар колго түшкөн учурда, тарап өлкө бул адамды өткөрүп берүү талабын койгон тарапка өткөрүп бербей койсо, кылмыш

өзүнүн аймагында аткарылып же аткарылбаганына карабай, көп кечиктирбестен абалды, ошол тараптын улуттук мыйзамдарында белгиленген процесстин алкагында кылмыш ишин козгоого гарантия берүү менен тийиштүү бийлик органдарына өткөрүп берүүгө милдеттүү. Тийиштүү бийлик органдары, ошол өлкөнүн мыйзамдарынын чегинде оор кылмыш деп табылган башка абалдардай өкүм чыгарышат.

VI. Качкын статусунан чыгаруу

Түшүндүрмө:

Адамдар террористтик акттарга барган учурда, бул абалдан келип чыккан юридикалык өзгөчөлүккө жараша, эл аралык укуктун негизинде юстиция механизмдери тарабынан коргоого алынган укуктарын жоготушат. Мындай укуктан куру калуу, террористтик акттарга катышкан качкындардын башпаанек алуу статусуна ээ болууга тийиштүү талаптарында каралат.

Бул абал 1951-жылдын 28-июлунда кабыл алынган качкындардын укуктук статустары боюнча келишимдин 1 “F” беренесинде төмөнкүдөй мааниде белгиленген: Бул келишимдин беренелери а) тынчтыкты бузган кылмыш, согуш кылмышы же болбосо адамзатка каршы аткарылган кылмыш сыяктуу кылмыштарга негизделген өкүмдөрдү чыгарган эл аралык документтерде белгиленген бир кылмыш аткарганына; б) качкын катары кабыл алынган өлкөдөн башпаанек тапканга чейин, башпаанек тапкан өлкөгө киргенге чейин оор бирок саясий эмес өңүттөгү кылмыш аткарганына; с) БУУнун максат жана принциптерине каршы келген кыймыл-аракеттерден улам кылмыш ишин аткарганына; байланыштуу олуттуу айыптоо коюлган адамдарга тийиштүү эмес.

Бул беренеге ылайык ыйгарылган укуктан четтетүүгө ылайык деп табылган атайын шарттар боюнча такталган адамдар, биринчилен талабы каралып жаткан учурда качкын деген статуска ээ боло алышпайт; экинчиден ээ болгон качкын статусу жокко чыгарылышы мүмкүн. Аталган укуктан четтеп калуу маселесин, качкын деген статусун жокко чыгарылышы менен (статусунун улантылышына шарт түзгөн абал жоюлган учурда же болбосо статуска ээ болбой калган учурда) чаташтырбоо керек³⁴.

Бул өкүмдүн максаты, качкындарды кабыл алган өлкөнүн жарандарын, чоң коркунуч келтирбеген кылмышка барган (саясий болбогон мүнөздөгү оор кылмыш) качкындын өлкөгө кирүү коркунучунан сактап калуу болуп саналат. Ошол эле учурда анча оор эмес мүнөздөгү чоң коркунуч келтирбеген кылмышка (же болбосо кылмыштарга) же болбосо саясий кылмышка барган качкынга тийиштүү жаза берүү болуп саналат. Качкын статусунан куру калтырган өкүмдөрдүн ишке ашышы үчүн адамдар, кылмышка түрткү болгон акттарга, “башпаанек тапкан өлкөгө келгенге чейин”

³⁴ Качкындардын укуктук статусу боюнча келишимдин 1 “C” беренесине ылайык эгер адам: 1) жараны болгон өлкөнүн башпаанек берүү укугун өз каалоосу менен колдонсо; же 2) жарандыгынан чыгып калгандан кийин кайра жарык алса; же 3) жаңы башка жарандык алган болсо жана жаңы жарандыгын өлкөнүн башпаанек укугун колдонуп жаткан болсо; же 4) өз каалоосу менен чыгып кеткен же болбосо зордук коркунучунан улам башка өлкөгө өз каалоосу менен кирсе; же 5) качкындык статусун сактаган шарттар жоюлуп калгандыгы үчүн жарандыгын алган өлкөнүн башпаанек укугун колдонуу мүмкүнчүлүгү чектелсе; 6) улуттук өзгөчөлүгүнө ээ болбогонуна карабай, качкын деген статус берген шарттар жоюлгандыгы үчүн кадимки шартта жараны болгон өлкөсүнө кайтып кетүүгө мүмкүнчүлүгү бар болсо бул Келишим токтотулат.

жана “бул өлкөгө качкын статусунда кабыл алынганга чейин” барышы керек деген шарт каралат. Аты аталган качкын катары келгенге чейин жашаган өлкө, адатта качкындан өз мекени болуп саналат же болбосо качкын катары кайрылган өз мекенинен башка өлкө да болушу мүмкүн³⁵.

Качкындардын укуктук статусу жөнүндөгү келишимдин 1 “F” беренесинин “b” жана “c” пункттарын анализдегенде террористтик акттар кайсыл кылмыш менен байланыштуу деп каралган болсо, акт ошол кылмыш категориясында каралганын көрүүгө болот.

*Travaux preparatoires*³⁶ термини боюнча качкындардын укуктук статустары жөнүндөгү 1 “F” беренесинде белгиленген өзгөчөлүктөр эки маанилүү максатты ишке ашырууну көздөйт: Биринчиден, социалдык жардам берүү максатында берилген юридикалык статусун жаман ой менен пайдалангандар, качкын статусун коргонуунун материалы катары колдоно албай калышына макулдук беришет. Башпаанек талабы менен кайрылган өлкөнүн чек арасына киргенге чейин, тиешелүү адам аткарган жана олуттуу жазага татыктуу акттар, ошол адамды эл аралык укуктук жактан коргоодон четтетет. Экинчиден, Качкын статусу жөнүндөгү Конвенцияны түзгөндөр II Дүйнөлүк Согуш учурунда оор кылмышка баргандардын же саясий мүнөзгө ээ болбогон оор кылмышка барган же болбосо БУУнун максат жана принциптерине каршы келген акттарды аткарган адамдар жаза алуудан кача албашын гарантияга алган.

Качкындардын укуктук статусу жөнүндөгү 1 “F” беренесинин “b” пунктуна ылайык каралган өзгөчө учурлар кылмышкерлердин өткөрүп берилишине таянган жана жалгыз гана саясий мүнөзгө ээ болбогон кылмыштарды камтыйт. Бирок, заманбап макулдашылган укукта “саясий кылмыштардын” аныктамасы берилбегендигин эске алуу керек. Бир акттын саясий же саясий мүнөзгө ээ болбогон кылмыш болуп болбогондугун аныктоодо, сөз болуп жаткан акттын мүнөзү жана максаты так билиниши, тагыраак айтканда чыныгы саясий себептерден уламбы же болбосо болгону адамдардын өз кызыкчылыгына же малк-мүлккө ээ болуу максатына жараша аткарылгандыгы такташтырылышы керек. Ошол эле учурда аткарылган кылмыш менен чындык экени айтылган саясий максаттын арасында жакын же түздөн-түз себептик байланышы болушу керек. Акттардын саясий кылмыш катары бааланабилиши үчүн саясий мүнөзүнүн “аты” мүнөзүнө караганда кескин түрдө болушу керек. Акттардын мүнөзү жагынан чындык экени айтылган максатка ылайыктуу болушу, тагырак айтканда бир акттын саясий максат менен ишке ашырылышы үчүн ошол акттын саясий элементтеринин башка элементтери менен бирдей өлчөмдө болушу керек. Эгер кылмыш мыкаачылык менен аткарылган болсо анда анын саясий мүнөзгө ээ экендигин таамай айтууга болот³⁷. Жалпысынан бардык эле абалдарда 1F беренесиндеги атайын шарттар адамдын эң негизги муктаждыгы болгон башпаанек табуу укугун бир кыйла чектейт жана бул берененин кеңири талданышына тоскоолдук жаратат. Андыктан кылдаттык менен колдонуу керек.

³⁵ Качкындык статусун белгилөөнүн процедурасы жана критерийлери боюнча колдонмо. Эл аралык коргоого байланышкан тематикалык сунуштар. — К. : ВАПТЕ, 2013. С. 38.

³⁶ Даярдалып жаткан эмгек – автордун кыскача жазуусу.

³⁷ Качкындык статусун белгилөөнүн процедурасы жана критерийлери боюнча колдонмо. Эл аралык коргоого байланышкан тематикалык сунуштар. — К. : ВАПТЕ, 2013. С. 38.

Статустун жокко чыгарылышы боюнча өкүмгө таянып туруп, кылмыштын ээси тарабынан аткарылганы божомолдонгон мыйзамсыз акттын табияты менен мыкаачылык деңгээли мүмкүн болгон коркунучтун ортосунда тең салмактуулук болушу керек. Бул контекстке ылайык, эгер жарандын оор мыкаачылыкка тийиштүү тынчсыздануусу негизсиз болсо, тагырак айтканда анын өмүрү менен эркиндиги коркунуч алдында болсо, анын статусунун жокко чыгарылышына тийиштүү өкүмдү ишке ашыруу үчүн оболу кылмыш өтө оор абалдагы болушу керек. Эгер мыкаачылык коркунучу анча оор эмес болсо анда кылмыштын же болбосо аткарылышы болжол кылынган акттын табияты, качкын катары арыз менен кайрылган адамдын жазадан качып качпагандыгын билүү максатында жанан анын кылмышка барышындагы себептери анын тартиптүү качкын өзгөчөлүгүн ашып ашпагандыгын такташтыруу максатында изилдөө жүргүзүүгө болот³⁸.

Мындан сырткары, качкындардын укуктук статусу жөнүндөгү келишимдин 33-беренесине ылайык эч бир тарап өлкө, кандайдыр бир качкынды, улуттук, диний, жарандык, белгилүү бир топко кирүү же саясий көз караш өзгөчөлүгүнөн улам өмүрү же болбосо эркиндиги коркунуч алдында калып кете турган өлкөлөргө, кандай шартта болбосун кайра кайтарып жана өткөрүп бербейт. Кайра кайтарып бербөө (Non-refoulement) принцибине ылайык, башпаанек издеп жүргөн эч бир адам, башпаанек тапкан өлкөдөн, өмүрү, эркиндиги жана физиологиялык коопсуздугу коркунуч алдында болуу ыктымалы билинген өлкөлөргө айдалбайт. Бул принцип *jus cogens* статусуна ээ жана качкындардын укуктук статусу жөнүндөгү келишимге кол коюп койбогонуна карабастан бардык өлкөлөр баш ийиши керек болгон негизге ээ³⁹. Бирок, 1951-жылкы Качкындардын укуктук статусу жөнүндөгү Келишимдин 33-беренесинин 1-пунктчасы, учурда жашап жаткан өлкөнүн коопсуздугу үчүн коркунуч туудурган олуттуу себептери болгон же болбосо олуттуу кылмышка баргандыгы такташтырылып кайсы бир өкүмгө ылайык туткун катары камакка алынгандыгы үчүн ошол эле өлкөнүн жарандарына коркунуч алып келүүнү уланта берген качкындын укуктарын коргобойт. Бул жерде *non-refoulement* принциби качкындын кайра кайтарылып берилишин же болбосо кайра алып келишине тыюу салынат жана 1F беренесинде белгиленген качкын статусун жокко чыгарууга тийешеси жок.

Жогорудагы эки юридикалык термин (качкын статусун жокко чыгаруу жөнүндөгү 1F беренеси менен *non-refoulement* принциби) түрдүүчө юридикалык натыйжага ээ. 1F беренеси качкын статусун жокко чыгаруу же саясий мүнөзгө ээ болбогон оор кылмыштарга тийиштүү мүмкүн болгон жаза жоопкерчилиги үчүн шарттарды чагылдырат. 33-берененин экинчи пунктчасы болсо, качкын статусун алган адамдарга тийиштүү жана качкын жашап жаткан өлкөгө же өлкөнүн калкына тийгизген таасирлерин чагылдырат. Акыркы *non-refoulement* принциби болсо, кабыл алган

³⁸ Качкындык статусун белгилөөнүн процедурасы жана критерийлери боюнча колдонмо. Эл аралык коргоого байланышкан тематикалык сунуштар. — К. : ВАИТЕ, 2013. С. 38.

³⁹ *Allain J.* The *jus cogens* Nature of *Non-Refoulement*// *International Journal of Refugee Law*. 2001. Vol. 13. № 4. P. 533-558; *Farmer A.* *Non-Refoulement and Jus Cogens: Limiting Anti-Terror Measures That Threaten Refugee Protection*// *Georgetown Immigration Law Journal*. 2008. Vol. 23. № 1. P. 22-28.

өлкөнүн өздүк коопсуздугу жагынан көрүлөо турган чараларды колдонуу аракетине байланыштуу качкынды карамагына алуу өзгөчөлүгүн толугу менен жокко чыгарат⁴⁰.

Качкындардын укуктун статусу жөнүндөгү келишимдин 1 “F” беренесинин “b” пунктчасына ылайык, улуттук мыйзам ченемдеринин дээрлик бардыгында жана бардык жерде террористтик акттар оор кылмыш катары бааланган. Айрыкча Азербайжан Кылмыш-Жаза Кодексинин 15.4⁴¹- жана 15.5⁴²- беренелери эске алынып (214-берене) терроризм, узак мөөнөткө эркиндигинен ажыратууга тете оор жана өтө оор кылмыш катары белгиленген. Казакстан Кылмыш-Жаза Кодексинде (11-берене, 5-пункт) эркиндиктен ажыратуу мөөнөтү эң көп 20 жыл болгон жана атайын аткарылган кылмыш акттарды оор кылмыш болуп саналат. Казакстандын кодексине ылайык эркиндиктен ажыратуу мөөнөтү эң аз 20 жыл болгон, эркиндигинен толук ажыратуу же болбосо өлүм жазасы (11-берене 5-пункт) катары билинген жана атайын аткарылган кылмыш акттары өтө оор кылмыштар болуп саналат. Казакстан Кодексинин 225-беренесинде өзгөртүү киргизилген эркиндигинен ажыратуу мөөнөтү эске алынганда, террористтик акттар оор же болбосо өтө оор кылмыштар болуп саналышат. Кыргызстан Кылмыш-Жаза Кодексинде (12-берене) эркиндиктен ажыратуу мөөнөтү эң аз 5 жыл, ал эми эң көп 10 жыл болгон жана атайын аткарылган кылмыш акттары оор кылмыш болуп саналат. Кыргызстан Кодексинде (13-берене) эркиндиктен ажыратуу мөөнөтү эң аз 10 жыл болгон, эркиндигинен толук ажыратуу же өлүм жазасы катары билинген жана атайын аткарылган кылмыш акттары өтө оор кылмыштар болуп саналат. Кыргызстан Кодексинин 226-беренесинде белгиленген кылмыш мөөнөттөрү эске алынганда, террористтик акттар оор же болбосо өтө оор кылмыштар болуп саналат. Бул категориядагы кылмыштарга терроризмди каржылоо (Кыргыз Кодексинин 226-беренесинин 1-пункту) аракети да кошулган.

Башка тараптан, кылмыш-жаза жоопкерчилигине тартылуу максатында аткарылган өз ара юридикалык жардамдашуу жана кылмышкерлерди өткөрүп берүү иш-аракеттеринде, террористтик акттар саясий кылмыштын катарына кошулбайт жана адамдардын мындай акттарга барышы аларды 1951-жылкы Конвенцияда белгиленген коргоого албайт.

Качкындардын укуктук статусу жөнүндөгү келишимдин 1 “F” беренесинин “c” пунктуна ылайык терроризмдин “БУУнун максат жана принциптерине каршы келген кыймыл-аракет” экени чын. БУУнун Уставынын 1-беренесине ылайык БУУнун максаты эл аралык тынчтык жана коопсуздукту коргоо, улуттардын ортосунда элдердин достук мамилесин өнүктүрүү, экономикалык, социалдык, маданий жана адамдык негиздеги эл аралык маселелерди чечүүдө жана расса, жыныс, тил жана дин жагынан айырмаланбастан ар кимдин инсандык укуктары менен негизги эркиндиктерине сый-урмат менен мамиле кылууну өнүктүрүп күчтөндүрүүдө эл аралык кызматташтыкты түзүү болуп эсептелет. Уставдын 2-беренесине ылайык БУУ бардык мүчөлөрүнүн эркин тең укутуулук принциби боюнча түзүлгөн.

⁴⁰ Position on Exclusion from Refugee Status by The European Council on Refugees and Exiles// <http://www.refworld.org/docid/4158291a4.html>

⁴¹ Бул беренеге ылайык эң узак эркиндиктен ажыратуу мөөнөтү 12 жыл болгон атайын барылган кылмыш оор кылмыш б.с.

⁴² Бул беренеге ылайык эң узак эркиндиктен ажыратуу мөөнөтү 12 жыл болгон атайын барылган кылмыш оор кылмыш б.с.

Бардык мүчөлөр, мүчөлүк өзгөчөлүгүнөн келип чыккан укук жана кызыкчылыктарын толугу менен пайдаланашын ишке ашыруу максатында бул Келишимге ылайык мойнуна алган милдеттерин жакшы ниет менен ишке ашырышат, эл аралык деңгээлдеги түшүнбөстүктөрдү, эл аралык тынчтык жана коопсуздукка зыяны тийбегидей мааниде, тынчтык жолдору менен чечүүгө аракет кылышат, эл аралык мамилелеринде эч бир өлкөнүн чек арасынын бүтүндүгүнө же болбосо саясий эркиндигине каршы, ошондой эле БУУнун максаттарына төп келбеген ар кандай күчкө салып коркутуудан же болбосо күч колдонуудан баш тартышат, уюмдун бул Келишиминин негизине ылайык аткарууга белсенген ар бир иш-аракетинде уюмга көмөк көрсөтүшөт жана БУУ тарабынан өздүк тагдырына байланыштуу чектөөлөр коюлган же болбосо мажбурлоо режимине алынган эч бир өлкөгө жардам берүүгө аракет кылышпайт. Террористтик акттарды ишке ашыруу 1951-жылкы Качкындарын укуктун статусу жөнүндөгү келишимдин 1 “F” беренесинин “с” пунктчасында белгиленген БУУнун максат жана принциптерине өтө каршы келген кыймыл-аракет болуп саналат. Бул жагдайды колдогон биртоп так аныктамалар көптөгөн эл аралык документтерде белгиленген. Мисал катары 2005-жылдын 14-сентябрындагы ЭКСнын 1624-токтомун айтсак болот. Бул токтомдо террористтик акттар, бул акттардын ишке ашырылышы жана методдору, өз ыктыяры менен терроризмди каржылоо, террористтик акттарды пландоо жана терроризмге чакыруу; БУУнун максат жана принциптерине толугу менен каршы келген кыймыл-аракет болуп саналат.

2001-жылдын 12-ноябрындагы ЭКСнын 1377-токтомунда эл аралык террористтик акттардын БУУнун максат жана принциптерине каршы келгени жана ошол эле учурда террористтик акттарга материалдык жактан колдоо көрсөтүү, акттарды пландоо жана даярдоо ж.б.у.с. кыймыл-аракеттерди колдоонун да БУУнун максат жана принциптерине каршы келгени баса белгиленген. Ядролук терроризмди алдын алуу боюнча эл аралык Келишимдин преамбуласында ядролук терроризм акттарынын олуттуу кесепеттерге жол ачары жана эл аралык тынчтык жана коопсуздукка коркунуч алып келери белгиленген. Бул жерде БУУнун эң негизги максаттарынын бирөөсүн бузгандык жөнүндө кеп болуп жатат. Дипломатиялык агенттиктер дагы кошулуп эл аралык деңгээлде коргоого алынган адамдарга каршы аткарылган кылмыштарды алдын алуу жана жоопко тартуу Келишиминин преамбуласынын 2-пунктчасына ылайык, дипломатия өкүлдөрүнө жана башка эл аралык деңгээлде коргоого алынган адамдарга каршы аткарылган кылмыштар жана бул адамдардын коопсуздугуна коркунуч туудурган кылмыштар мамлекеттер аралык кызматташтык үчүн керектүү нормаларга жана эл аралык кызматташтыктын уланышына олуттуу кыйынчылыктар жаратат.

Муну менен бирге, качкындардын укуктук статусу жөнүндөгү келишимдин качкын статусун белгилеген жана бул статуска ээ болуу жана пайдаланууга тийиштүү кескин түрдөгү чектөөлөрдү киргизген бир эле документтин бар экенин белгилеп өтүү керек. Буга окшош чектөөлөрдү Африкадагы качкындарга тийиштүү маселелердин өзгөчөлүктөрүн түзгөн Африка Биримдиги Уюмуна таандык Келишимдин ⁴³ 1-беренесинин 5-пунктчасында кездешет жана беренеге ылайык, эгер башпаанек өлкө бир адамдын: (а) тынчтыкты бузган кылмыш, согуш кылмышы же болсо адамзатка каршы кылмыш жана мындай түрдөгү кылмыштарга тийиштүү шарттарды түзүү максатында

⁴³ 1947.06.20 күчүнө кирген.

эл аралык документтерде аныктама берилген кылмышка барганы; (b) бир өлкөгө качкын болуп киргенге чейин, башка өлкөдө саясий мүнөзгө ээ болбогон оор кылмышка барганы; (c) Африка Биримдиги Уюмунун максат жана принциптерине каршы кыймыл жасагандыгы үчүн кылмышкер болгондугу; (d) БУУнун максат жана принциптерине каршы келген акттардын айынан кылмышкер катары бааланганын көрсөтүүгө жол ачкан олуттуу себептери бар болсо, бул келишим жогорудагы кылмышка барган адамдын укугун коргоп бербейт.

Мындан сырткары “Статусун Жокко Чыгарууга Байланышкан Өкүмдөрдүн Аткарылышы: Качкындардын Статусу Жөнүндөгү 1F беренсине ылайык Негизги Меморандумунда” белгиленгендей, статусту жокко чыгарууга байланышкан өкүмдөрдүн негизги меморандумунда орун алган принциптин негизин түзгөн ой-пикир болсо: кээ бир акттар табиятынан орчундуу болгондуктан, орчундуу актка жана олуттуу юридикалык кылмышка себепкер адамдардын эл аралык качкын статусун жокко чыгарууга күчү жетет. Бул өкүмдөрдүн алгачкы максаты, орчундуу актка жана олуттуу юридикалык кылмышка себепкер адамдардын эл аралык качкын статусун жокко чыгаруу жана бул адамдардын кылмышы үчүн мыйзамдын чегинде жоопко тартылуудан коргонуу максатында башпаанек институтун жаман ой менен пайдалануу максатын ишке ашырбоо болуп саналат⁴⁴.

Ким болсо да террористтик кылмышка барган жана 1951-жылкы Конвенциянын 1F беренесинин “b” пунктчасында эскертилген абалга түшкөн болсо, автоматтык түрдө 1951-жылкы Конвенция камсыз кылган укуктарынан ажырайт. Качкындардын укуктук статусу жөнүндөгү келишимдин 1F беренесинин “b” пунктчасынын мына ушул өңүттө талданышы Адам Укуктарынын Жалпы Декларациясынын 14-беренесинин 2-пунктчасы менен дал келеп жана бул пунктчага ылайык, чыныгы саясий мүнөзгө ээ болбогон кылмыштардан улам жоопко тартылган адамдар мындай укугун колдоно албайт. Бул жерде саясий кылмышка барган менен “кылмышка” барган адамдар өз өзүнчө каралышы керек жана бул абалды Келишимдин 1F беренесинин тийиштүү пунктчасындагы “оор жалпы кылмыштар” деп белгиленген Французча документтин оригиналынан көрүүгө болот. Эл аралык терроризмди алдын алуу боюнча 1994-жылкы Декларация жана 1996-жылдын 17-декабрындагы толуктоочу Декларациянын 3-беренесине ылайык, өлкөлөрдүн эл аралык укук, өзгөчө БУУнун Шартнаамасы жана тийиштүү эл аралык келишим жана протоколдордун, айрыкча адам укуктарын сактоо менен, террористтик акттарга катышпагандыгын аныктоо максатында башпаанек үчүн арыз менен кайрылганга чейин, кайрылып жаткан киши изилденет жана такташтыруу үчүн керектүү чараларды колдонот. Бул контекстке ылайык башпаанек талап кылган адамга тийиштүү террор кылмышына байланыштуу козголгон кылмыш ишинин уланып уланбаганды, террорго шектүү адам болуп болбогондугу, террор кылмышына баргандыгын тастыктаган акыркы токтомдун бар же жок экендиги изилденет.

Башпаанек берилгенден кийин, адамга ыйгарылган статустун башка өлкөлөргө каршы же ошол өлкөнүн калкына каршы террористтик акттардын даярдалышында же болбосо уюштурулушунда колдонулуп колдонулбагандыгы изилденет. Буга окшогон сунуштар БУУнун Терроризмге Каршы Күрөшүүнүн Глобалдык Стратегиясынын 7-

⁴⁴ Guidelines on International Protection No. 5: Application of the Exclusion Clauses: Article 1F of the 1951 Convention relating to the Status of Refugees <<http://www.refworld.org.ru/docid/51f8f6a85.html>>

беренесинде (Терроризмди алдын алуу жана ага каршы күрөшүү) орун алган жана буга ылайык башпаанек берилгенге чейин, башпаанек талап кылган адамдын террористтик акттарга катышып катышпагандыгынан шек санабоо үчүн адам ар тараптуу изилденет жана такташтыруу үчүн керектүү чаралар көрүлөт. Башпаанек берилгенден кийин, ыйгарылган статусун террористтик акттардын уюштурууда, катышууда, терроризмди жаюуда, колдоодо, каржылоодо, жактырууда колдонулуп колдонулбагандыгы изилденет.

Демек, башпаанек үчүн арыз менен кайрылган адамдын жана террористтик кылмышка баргандыгы божомолдонгон адамдарга качкын статусун берүү боюнча бирдиктүү позицияга ылайык төмөнкүдөй сунуштарды билдирүүгө болот:

Берене... Терроризмге каршы күрөшүү жана качкын статусу

1. Эгерде бир адам тууралуу террористтик акттарга катышкандыгы, уюштургандыгы же террористтик акттарды колдогону же болбосо каржылаганын тастыктаган конкреттүү далилдер бар болсо анда ал адам 1951-жылкы Качкындардын Статусу жөнүндөгү Келишимдеги коргоого алынуу укугун пайдалана албайт.

2. Башпаанек талап кылган адамдын өзүнө ыйгарылган качкын статусун жаман ой менен колдонушун алдын алуу максатында адамдын террористтин кылмыштарга байланышы бар же жок экендигин аныктоону кабыл алган тарап, эл аралык укук жана улуттук мыйзам ченемдеринин алкагында чара көрүүгө тийиш.

VII. Саясий Кылмышка Тийиштүү Өзгөчө Тартип

Түшүндүрмө:

Терроризмге каршы күрөшүүдө эл аралык кызматташтык укугу жана юриспруденцияда, саясий кылмыштарга тийиштүү өзгөчө тартип (*political offence exception*) эл аралык укуктун негизги нормасына айланган.

Жалпы эреже катары, терроризмге каршы күрөшүүдө кызматташтык жокко чыгарбайт, кайра адам укуктарын коргоого тиешелүү эл аралык стандарттарды ишке ашырууга шат түзөт. Өзгөчө терроризмге каршы күрөшүү боюнча келишимдерде белгиленген негиздердин эч бири талап кылынган тарап өлкөнүн өткөрүп берүү же болбосо юридикалык жардамдашуу талабынын бир адамды расса, дин, улут, этнос же болбосо саясий көз карашынан улам жоопко тартуу же жазалоо максатында ишке ашырылган же болбосо талаптын аткарылышын бул себептердин кандайдыр бир кесепетинен улам адамдын абалына зыян алып келишине ишенүү үчүн калыс негиз болгон учурда, өткөрүп берүү же юридикалык жардамдашуу жоопкерчилиги келип чыгат деп эсептөөгө болбойт. мындай юридикалык позициянын кылмыш-жаза жоопкерчилиги жана жазаланбай туруп качканга аракет кылган адамдардын укуктарынын корголушу, жаман ой менен колдонууга тиешеси жок. Демек, эл аралык кылмыш-жаза кодекси маанилүү эреже коёт жана бул эрежеге ылайык террористтердин эч бири, кылмышкерлерди өткөрүп берүү же болбосо юридикалык жардамдашуу

максаты жагынан, саясий кылмыш же саясий кылмышка байланыштуу кылмышка катыштыгы бар деген негиздеме менен четке кагылбайт. Сөз болуп жаткан эреже норма катары БУУнун тийиштүү тармактарынын конвенцияларында орун алган (караңыз: Ядролук Заттарды Физиологиялык Жактан Коргоо Келишиминин 11-беренеси, Ядролук Терроризмди Алдын Алуу Боюнча Эларалык Келишимдин 15-беренеси, Террористтик Жардырууларды Алдын Боюнча Эларалык Келишимдин 11-беренеси, Терроризмди Карыжлоону Алдын Алууга Тийиштүү Эларалык Келишимдин 14-беренеси).

Саясий кылмыштарга тийиштүү өзгөчө тартип деген термин 1977-жылы Европа Кеңеши тарабынан кабыл алынган “Европа Кеңешинин Терроризмди Алдын Алуу Боюнча Келишиминде” орун алган жана Европа өлкөлөрүнүн терроризмге каршы күрөшүүдө өз ара жардамдашуу механизмдеринин алкагында ишке ашырылат. Бул келишим ошол эле учурда саясий кылмыштарды террористтик кылмыштардан бөлүп караган документ болуп саналат. 2003-жылдын 15-майында кабыл алынган жана жаңы террористтик акттардын аныктамасын камтыган Кошумча Протокол⁴⁵, Келишимдин юридикалык алкагын чоң деңгээлде кеңейткен деп айтууга болот. Иштеп жаткан келишимдин алгачкы редакциясынын биринчи беренесинде саясий кылмыш катары белгиленген болгону алты гана акт тизмеленген, ал эми келишимдин жаңы редакциясында сөз болуп жаткан категорияга кирбеген акттардын саны (кылмышка барууга жасалган аракет дагы кошулуп) 10го жеткен. Жаңы редакцияда жалпы аныктамаларды камтыган “c”, “d”, “e” пунктчалардын ордуна 1-беренеден белгилүү эл аралык келишимдердин тизмеси берилген жана бул Келишимдин ар бири кылмышкерлердин өткөрүп берилишинде колдонула турган өз өзүнчө кылмыштардын классификациясын камтыйт⁴⁶. Жаңы документтин 1-беренесинде белгиленген жана саясий кылмыш деп саналбаган кылмышка барууга аракет үчүн өзүнчө пункт ачылган. Келишимдин жаңы редакциясынын 1-беренесине 2-пункт кошулган. Мына ушул пунктка ылайык, Өз ара келишим түзгөн мамлекеттердин арасында кылмышкерлерди өткөрүп берүүнүн максаттарынын негизинде, жогоруда эскерилген кылмыштын арасынан бирөөнү аткарууга белсенүү же болбосо мындай кылмышка барган же кылмышка барууга аракет жасаган бир адамдын кыймыл-аракетине кошо катышуучу катары билинген же болбосо мындай кылмышка барууну уюштуруу же болбосо бир адамдын мындай кылмышка барууга үндөө же кылмышка баруу аракетин колдоо максатында түрткү болуу, саясий кылмыш деп эсептелбейт. Мына ошентип кошумча протоколдун⁴⁷ кыскача маңыздалган отчетунда белгиленгендей, Келишимдин жаңы редакциясынын 1-беренеси эки топтогу кылмыш акттарын өз ичине камтыйт: булардын

⁴⁵ Protocol Amending the European Convention on the Suppression of Terrorism // <<http://www.conventions.coe.int/>>.

⁴⁶ Европа Кеңешинин Терроризмди Алдын Алуу Боюнча Келишиминин (жаңыланган 2005) 1-беренесине ылайык, кылмышкерлерди өткөрүп берүү максатында тарапкер өлкөлөрдүн ортосунда төмөнкү Келишимдерде белгиленген кылмыштар саясий кылмыштын катарына кирбейт: The International Convention on the Taking of Hostages, adopted in New York on 17 December 1979; The Convention on the Physical Protection of Nuclear Substances, adopted in Vienna on 3 March 1980; Protocol on the Prevention of Acts of Unlawful Violence at Airports Providing Services to International Civil Aviation, signed on 24 February 1988 in Montreal; The Convention on the Prevention of Illicit Actions Against Maritime Navigation Safety, signed in Rome on 10 March 1988; Protocol on the Prevention of Illegal Actions Against the Safety of Fixed Platforms on the Continental Shelf, signed in Rome on 10 March 1988; The International Convention on the Prevention of Terrorist Bombings, adopted in New York on 15 December 1997; International Convention on the Prevention of Financing of Terrorism, adopted in New York on 9 December 1999.

⁴⁷ Protocol Amending the European Convention on the Suppression of Terrorism. Explanatory Report // <<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/cadreprincipal.htm>>.

биринчиси жалпысынан бүтүндөй эл аралык келишимдерде белгиленген акттар; ал эми экинчиси болсо 2-беренеде белгиленген жана 1-беренедеги кылмыштарга байланыштыгы болгон акттар болуп саналат. Экинчи категориядагы кылмыш акттары өтө олуттуу болгондугуна байланыштуу аларды өзүнчө беренеге бөлүп кароо туура көрүлгөн. Саясий кылмыштарга тийиштүү өзгөчө тартипти өзүнчө бөлүп кароого тийиштүү өкүмдөр 2005-жылдын 16-май айында кабыл алынган Европа Кеңешинин Терроризмди Алдын Алуу Боюнча Келишиминин 20-беренсинде берилген⁴⁸.

Өлкөлөрдүн улуттук мыйзамдарында террористтик акттар саясий кылмыштарга кошулган эмес. Мисалы Испания Баш Мыйзамынын 3-беренесинин 13-пунктунда, *террористтик акттардын категориясына кирбеген саясий кылмышка баргандар өткөрүлүп берилбейт* деген аныктама бар. Дагы бир башка мисал катары Азербайжан Республикасынын “Кылмышкерлерди Өткөрүп Берүү Боюнча Мыйзамынын” 3-беренесинин аныктамасын көрсөтүүгө болот. Бул беренеге ылайык өткөрүп берүү процедурасы аткарылбаган учурларга тийиштүү кылмыштар бар. Булар: а) тукум курут кылмышы; б) 1949-жылкы Женева Конвенциясында белгиленген кылмыш акттары; адамдын өмүрүнө, ден соолугуна, коопсуздугуна жана эркиндигине каршы жасалган оор кылмыштар, же мындай кылмышка баруу аракеттери, же болбосо мындай кылмышка барган же кылмышка барууга аракеттенген адамдын кылмышына кошо катышуучу болуу; с) Азербайжан Республикасы тарапкер болгон эл аралык келишимдер тарабынан каралган кылмыштар үчүн кылмыш-жаза жоопкерчилигине тийиштүү башка иш-аракеттер.

Терроризмге каршы күрөшүүдө өз ара кызматташтык тармагына байланыштуу “саясий кылмыштарга тийиштүү өзгөчө тартип” тууралуу маанилүү эрежени эске алуу менен, бирдиктүү позиция текстине төмөнкүдөй өзгөчө беренени кошуу менен бирге маселенин маанилүүлүгүн баса белгилөө сунушу киргизилет.

Берене... Саясий кылмыштарга тийиштүү өзгөчө тартипти, кылмыш ишин козгоо боюнча юридикалык жактан жардамдашуу жана кылмышкерлерди өткөрүп берүү процесстеринен өзгөчө бөлүп кароо

Террористтик кылмыштардын эч бири, жекече кылмыш-жаза жоопкерчилиги, кылмышкерлердин өткөрүлүп бериши же болбосо юридикалык жардамдашуунун максаты жагынан, саясий бир кылмыш же саясий кылмышка тиешеси бар же болбосо сайсий ниет менен ишке ашырылган кылмыш катары көрүлбөйт. Демек, мындай кылмыштан улам өткөрүп берилген кылмышкер же юридикалык жардамдашуу талабы, бир гана саясий кылмыш же саясий кылмышка тиешеси бар же болбосо саясий ниет менен ишке ашырылган кылмышка тиешеси бар деген негизде четке кагылбайт.

VIII. Террордук чабуулдун курмандыгына айлангандарды коргоо

Түшүндүрмө:

⁴⁸ R. o. Governor of Pentonville Prison ex parte Cheng кылмыш иши боюнча Lord Diplock белгилегендей: “бул чектөө максатынын эки тарабы бар. биринчиси Улуу Британиянын башка өлкөлөрдүн ички чыр-чатагына кийгилишүүсүн чектөө; Экинчиси болсо социалдык максат менен кылмышкерди саясий себептерден улам адилеттикти бузуу жолдору менен жоопко тартуу жана жаза берүүнү чектөө” [1973] AC 931 at 946.

Кылмыш катары билинген жана бүтүндөй эл аралык жалпы коомчулукту тынчсыздандырган терроризмди алдын ала эскертүү жана террористтерди сөзсүз түрдө жазалоо, терроризмге каршы күрөшүү механизминин негизги элементтерин түзүшөт. Муну менен бир катар терроризмге каршы күрөшүүнүн механизмдеринин дагы башка элементтери болуп, террордук чабуулдун курмандыктарынын негизги укуктары, тактап айтканда ошол адамдардын а) адилеттүүлүккө жетүүнүн оңой жолдору менен акыйкат мамилеге ээ болуу; б) тиешелүү компенсация менен социалдык жардам алууга ээ болуу укугунун кепилдикке алынышы саналышат.

Террористтик чабуулдун курмандыгына айланган адамдардын укуктарынын кепилдикке алынышы, заманбап жаза кодексинин ишке ашырылышынын маанилүү бир элементи болуп саналат. Терроризмдин курмандыктарына эффективдүү укуктук жолдор сунулушталышы керек жана алардын бийлик органдары тарабынан ишке ашырылуусу көзөмөлгө алынууга тийиш. Курмандыктын түрдүү формалары бар (кыргын, физиологиялык жана психологиялык жактан жараат алуу, узак уабкытка созулган жашоо шарттарынан начарлашы, олуттуу деңгээлдеги матеариалдык зыяндар ж.б.). Ошондуктан курмандыкка айлангандарга түзүлгөн шарттардын кепилдиги да түрдүүчө болууга жага бул контекстке ылайык жаза жоопкерчилиги системасынын, пайда болушу мүмкүн болгон мындай курмандыктарды алдын алуу жолунда күчтүү болууга тийиш.

Бул маселе боюнча жалпы көз-караш, террор курмандыктарына тийиштүү бардык эл аралык стандарттар менен нормаларын кудум террористтик кылмыштын өзгөчөлүгүнөн келип чыккан абалдарды эске алуу менен бирге, террордук чабуулдун курмандыктарына да колдонуу керектигинде жатат. Бул жаатта, адилеттүү жол менен компенсация төлөп берүү жана социалдык жардам көрсөтүү террордук чабуулдун курмандыктарын коргоого байланышкан маанилүү элементтер экенин белгилеп кетүүгө болот. Эң оболу, төлөнө турган компенсация, террордук чабуулду ишке ашырган адамдын конфискацияланган материалдык каражаттарынан келип түшкөн кирешеден бөлүнүп берилиши керек. эгерде бул мүмкүн болбосо, а) оор кылмыштардын негизинде олуттуу деңгээлде жаракат алып майып болуп калган же болбосо физиологиялык жана психологиялык жактан орчундуу зыянга учураган курмандыктарга; б) мындай курмандыктын негизинде, айрыкча карамагындагы адамдардын өлүмү же болбосо физиологиялык жана психологиялык жактан ишке жараксыз абалга туш болушунан улам, үй-бүлөсүнө материалдык компенсация берилиши үчүн өкмөт тарабынан керектүү чаралар кабыл алынышы керек⁴⁹. Андан сырткары курмандыкка учурагандарга мамлекеттик, коомдук, ыктыярдуу жана башка уюмдардан материалдык, медициналык, психологиялык жана социалдык колдоо көрсөтүлүшү керек.

Жалпысынан террордук чабуулдун курмандыгына айлангандарды коргоо процесси глобалдык жана аймактык деңгээлде жүргүзүлөт. Глобалдык деңгээлде, террордук чабуулдун курмандыктарынын статусу менен укуктарынын кылмыш-жаза кодексинин алкагында кепилдикке алынышы керектиги боюнча маселе, БУУ тарабынан терроризмге каршы күрөшүү механизминин айрылгыс элементи катары эсептелет. БУУнун бул маселе боюнча көз-карашы, 1985-жылдын ноябрында БУУнун Пленардык

⁴⁹ Караңыз: 12-берене, Кылмыштын жана Ыйгарым Укуктарын Жаман Ойдо Пайдалануунун Курмандыгына Айлангандарды Адилеттүүлүккө Жеткирүү Боюнча Негизги Принциптердин Декларациясы, 1985.

Жыйынында кабыл алынган “Кылмыштын жана Ыйгарым Укуктарын Жаман Ойдо Пайдалануунун Курмандыгына Айлангандарды Адилеттүүлүккө Жеткирүү Боюнча Негизги Принциптердин Декларациясы”, БУУнун Глобалдык Терроризмге Каршы Күрөшүү Стратегиясы жана БУУнун Пленардык Жыйындарынын токтомдорунда, БУУнун терроризмге каршы күрөшүү жөнүндөгү тармактык конвенциясында кеңири чагылдырылган.

Аймактык деңгээлде террордук чабуулдун курмандыгына айлангандардын укугун гарантияга алуу маселеси 1983-жылдын 24-ноябрында кабыл алынган “Зордук-зомбулук Кылмыштарынын Курмандыгына Айлангандардын Зыянга Учуроо Даражасына Жараша Компенсация Төлөп Берүүгө Байланыштуу Европа Келишиминде”⁵⁰, 2002-жылдын 11-июлунда Европа Кеңешинин Министрлердин Комитети тарабынан кабыл алынган “Европа Кеңешинин Терроризмди Алдын Алуу Келишими” жана 2005-жылдын март айында Европа Кеңешинин Министрлердин Комитети тарабынан кабыл алынган “Террордук Чабуулдун Курмандагына Айлангандарды Коргоо Боюнча Жүргүзүлгөн Принциптердин” тексттеринде каралган.

Европа Биримдигинин деңгээлинде террордук чабуулдун курмандыгына айлангандар, анын ичинде кылмыштын курмандыгына айлангандарды коргоо максатында, Кылмыш Жаза Сот Адилеттигинин Абалы Тууралуу 2001-жылдын 15-мартында кабыл алынган Кеңештин Алкактык Чечими, 2004-жылдын 29-апрелинде кабыл алынган Европа Биримдиги Кеңешинин 2004/80/ЕС-токтомуна байланыштуу “Кылмыштын Курмандыгына Айлангандарга Компенсация Төлөп берүү боюнча Директивасы” сыяктуу документтер бекитилген.

Террордук чабуулдун курмандыгына айлангандарды коргоо процессинин кылмышка кийгилишүү механизминдеги ролун эске алуу менен, бирдиктүү позиция документинде белгиленген маселени өзүнчө бир берене катары төмөнкүдөй мүнөздө кароо сунушу киргизилет:

Берене... Террордук чабуулдун курмандыгына айлангандарды коргоо

1. Террордук чабуулдун курмандыгына айлангандарга адам укуктары боюнча эл аралык укуктары боюнча мыйзамдарга жана улуттук мыйзамдарга ылайык кылмыш-жаза жараянынын бардык баскычтарында адилеттүү жана калыс мамилеге ээ болуу укугу берилиши керек. Бул адамдар ички укук нормаларына ылайык тиешелүү түрдө компенсация жана коомдук жардам алууга тийиш.
2. Өзгөчө, террордук чабуул жасаган, уюштурган же карылажаган жактардын мал-мулкүн тартып алуу жолу менен террордук чабуулдун курмандыгына айланган адамдар террордук акттын негизинде учураган жоготууларды калыбына келтирүү максатында компенсация алууга тийиш. Эгер компенсация жогорудагы жол менен топтолгонго мүмкүнчүлүк болбосо, анда бийлик, өзүнүн аймагында ишке ашырылган чабуулдун курмандыгына айланган адамдардын жекече же физиологиялык ден-соолугуна байланыштуу зыяндын ордун толтуруп берүүгө тийиш.

⁵⁰ Конвенцияга Азербайжан 2000/28/03; Түркия 1984/24/04' да кол койгон.

IX. Чет элдик террористтик аскерлердин аракеттерин алдын алуу

Түшүндүрмө:

Жаңы жана өтө кооптуу коркунучтардын бири чет элдик согушкер террористтер болушат. Булар учурда жашап жүргөн же жараны болгон бир өлкөдөн башка өлкөгө террордук чабуул жасаган, уюштурган, даярдаган же катышуу үчүн сапарга чыккан, же болбосо куралдуу чыр-чатак менен байланыштыгы бар, ошондой эле террордук машыгуу алган жана берген адамдар.

Коопсуздук Кеңеши, чек арадагы мыкты көзөмөл, паспорт жана сапарга чыгуу документтеринин контролдон өткөрүү, жасалма документтерди териштирүү, алдамчылык жол менен жасалган документтерди колдонууга бөгөт коюу иш-чаралар менен террористтердин жана террористтик топтордук күч-аракетин токтото алаарына ишеним көрсөтүү менен бирге чет элдик террористтик аскерлер менен күрөшүүдө бир канча комплекстүү чаралар көрүлүшү керектигин белгилейт. Андан тышкары, чет элдик террорист согушкерлердин күч-аракетин каржылаган, пландаган, даярдаган же ишке ашырган же болбосо колдогон юридикалык жактарды жоопко тартып жазалоо, террористтик уюмдан чыгып өлкөсүнө кайра кайтып баргандарды реабилитациялоо жана коом менен аралашып жашап кетүүсүнө көмөк көрсөтүүнүн стратегиясын иштеп чыгууну, ошол эле учурда ишке киргизүү керектигин баса белгилейт.

2014-жылдын 24-сентябрында кабыл алынган ЭКСнын 2178-токтомунда чет элдик террористтик уюмдун аскери болуу үчүн сапарга чыккан адамдар каттуу тынчсыздандырып жатканы айтылган. Бул контекстке ылайык чет элдик террористтик уюмдун аскерлери, (токтомдо белгилендей) чыр-чатактарынын санын, убактысын жана абалын татаалдаштыруу менен бирге көбөйткөнү, куралдуу чыр-чатак чыгарып, кайра-кайра кайталап согуш алып барган аймактарга эле эмес, ал аймакка коңшу өлкөлөргө, транзит катары пайдаланган өлкөлөргө, өздөрүнүн өлкөсүнө, коопсуздукту сактоодо кыйналган өлкөлөргө жана сапарга чыгып өлкөлөргө зыян алып келип, коркунуч туудуруп жатат⁵¹. 1267- (1999) жана 1989- (2011) токтомдордун негизинде түзүлгөн Комитет белгилегендей, чет элдик террорит аскерлердин – Ирак жана Батыш Ислам Мамлекети (ИГИЛ), Ан-Нусра Фронту (ФАН) жана Ал-Каида сыяктуу топторго жана бул топтордун секталарына, филифалдарына, бөлүп-жарган группаларына же болбосо бутактарына ыктыярдуу кошулуп, алар үчүн иштеп жатканы тынчсыздандырбай койбойт.

“Адам укуктарын бузуу жана калктын тагдырын жолуна коюуга болгон аракетин токтотуу максатында жалданма аскерлерди колдонуу” боюнча Жумушчу Топ билдирген отчетто, “чет элдик аскер” деген терминдин юридикалык аныктамасы жок жана Жумушчу Топ кеңеш менен кайрылган өлкөлөрдүн эч биринин мыйзамдарында

⁵¹ 2014/24/09 БУУ Коопсуздук Кеңешинин 7272-пленаардык жыйынында кабыл алынган 2178-токтом// URL: http://www.un.org/en/sc/ctc/docs/2015/N1454801_RU.pdf (2015/07/05 жарыяланган).

бул терминге тийиштүү аныктама жок⁵². Чет элдик террорист аскер деген термин Терроризмге Каршы Күрөшүүнүн Глобалдык Форумунда талкууга алынган⁵³, кийинчерээк БУУнун Коопсуздук Кеңешинин 2170- (2014), 2178- (2014) жана башка токтомдорунда эскерилген⁵⁴.

Террористтик коркунучтун күндөн күнгө көбөйүшү, чет элдик террорист аскерлердин Европа өлкөлөрүндө алып барган мыйзамсыз күч-аракеттери жана булардын кайра кайталанышы мүмкүн экендигине байланыштуу пикирлер, юридикалык уюмдардын терроризмге каршы күрөшүүгө болгон көз-карашын өзгөртүүгө мажбур кылды.

Терроризм, “Европа Коопсуздугу Программасында” эл аралык деңгээлдеги кылмыш, кибер кылмыштуулук жана коопсуздукка тийиштүү маселелердин алдыңкы үч темасынын бирөөсү катары белгиленген. Программада белгиленгендей, “Европадагы террористтик чабуулдар, өзгөчө Париж, Копенгаген жана Брюкселдеги окуялар, Европа Биримдигинин терроризмге жана чет элдик террорист аскерлерге соккусу катуу боло тургандыгына көңүл бурулган.” Европа Биримдигинин жарандары чыр-чатак жүрүп жаткан аймактагы террористтик топторго кошулуп, алардан сабак алып, кайра кайтып келип Европанын ички коопсуздугуна коркунуч туудуруп жатышат. Албетте бул маселе жаңы эле пайда болгон жок, анткени бүгүнкү күнгө чейин уланып келе жаткан согуш аймактарына террористтердин улам улам барышы Сирия, Ирак жана Ливия өлкөлөрүнө чоң залакасын тийгизүү менен жалпы коомчулукту тынчсыздандырып келүүдө⁵⁵.

Европа Кеңеши 2016-жылы түзүлгөн Жумушчу Топтун программасында заманбап кулактандыруу жана чакырууларды эске алып, терроризмге каршы күрөшүүнүн кайрадан күчтөнүшү үчүн жаңы мыйзамдык инициативага муктаждык бар экендигин билдирген болчу⁵⁶. Бул инициатива Европа Кеңешинин 2015-жылдын 2-декабрында кабыл алынган, Европа Парламенти жана Кеңешинин терроризмге каршы күрөшүү боюнча Директивасынын жана 2002/475/JHA-терроризмге каршы күрөшүү боюнча Алкактык жарлыгынын өзгөртүлүшү жөнүндөгү сунушу кабыл алынаары менен аягына чыгарылган⁵⁷.

Документте чет элдик террорист аскерлердин күч-аракеттери Европа Биримдигин тынчсыздандырган эң маанилүү окуя катары бааланган. Чет элдик террорист аскерлер менен эффективдүү күрөш жүргүзүү үчүн белгилүү террористтик акттарды, т.а.

⁵² Адам укуктарын бузуу жана калктын тагдырын жолуна коюуга болгон аракетин токтотуу максатында жалданма аскерлерди колдонуу боюнча БУУ Жумушчу Тобунун отчету // URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/260/16/PDF/N1526016.pdf?OpenElement> (26.03.2016 жарыяланган).

⁵³ Караңыз: 'Foreign Terrorist Fighters' (FTF) Initiative, The Hague – Marrakech Memorandum on Good Practices for a More Effective Response to the FTF Phenomenon// URL: https://www.thegctf.org/documents/10162/140201/14Sept19_The+Hague-Marrakech+FTF+Memorandum.pdf (09.03.2016 жарыяланган)

⁵⁴ Караңыз: айрыкча: *Heinsch R.* Foreign Fighters and International Criminal Law// Foreign Fighters under International Law and Beyond/ Ed. by A. de Guttry, F. Capone, C. Paulussen. Heidelberg: Springer, 2016. P. 161-186

⁵⁵ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - The European Agenda on Security// URL: <https://www.cepol.europa.eu/sites/default/files/european-agenda-security.pdf> (28.10. 2015 жарыяланган).

⁵⁶ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - Commission Work Programme 2016. Strasbourg, 27.10.2015 // URL: http://ec.europa.eu/atwork/pdf/cwp_2016_en.pdf (12.12. 2015 жарыяланган).

⁵⁷ Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Combating Terrorism and Replacing Council Framework Decision 2002/475/JHA on Combating Terrorism// URL: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/european-agenda-security/legislative_documents/docs/20151202_directive_on_combating_terrorism_en.pdf (29.03.2016 жарыяланган)

терроризмди каржылоо, пропагандалоо, жаңы мүчө топтоо, террористтик таалим-тарбия берүү, үгүттөө, кылмышка шерик кылуу жана терроризмге кошуу аракетин жасоо сыяктуу террористтик топтор алып барган күч-аракеттердин түрлөрүн оор кылмыштын катарына кошуу керек. 2014-жылдын 24-сентябрында кабыл алынган БУУ Коопсуздук Кеңешинин 2178-токтомунун 6-пунктунда белгиленгендей: а) террористтик кылмышка баруу, пландаштыруу, даярдоо, шериктеш болуу, машыгууларды жүргүзүү жана катышуу максатында өзүнүн өлкөсүнөн башка өлкөгө сапарга чыгууну же сапарга чыгууга аракет кылууну же болбосо террористтик уюмдар иш алып барган өлкөдөн өзүнүн өлкөсүнө же болбосо башка өлкөгө сапарга чыккан же сапарга чыгууга аракет кылган башка жарандардын; б) террористтик кылмышка баруу, пландаштыруу, даярдоо, шериктеш болуу, машыгууларды жүргүзүү жана катышуу максатында өзүнүн өлкөсүнөн башка өлкөгө сапарга чыккан же сапарга чыгууга аракет кылган жеке жактарды каржылоо максатында түздөн-түз же кыйыр мааниде мекендештеринен акча топтоп, кандай багытта колдонуларын мыкты билип туруп фонддорду уюштурууну; с) террористтик кылмышка баруу, пландаштыруу, даярдоо, шериктеш болуу, машыгууларды жүргүзүү жана катышуу максатында өзүнүн өлкөсүнөн башка өлкөгө сапарга чыккан же сапарга чыгууга аракет кылган жеке жактарга, мекендештеринен акча чогултуп түзгөн фондунан акча бөлүп берүү же террористтик уюмга жаңы мүчөлөрдү топтоо максатында каражат сарптоо же болбосо бул иш-чараларга көмөк көрсөтүүнү – оор кылмыштардын катарына киргизүү керектигине басым жасалат.

2015-жылдын 12-февралында кабыл алынган БУУ Коопсуздук Кеңешинин 2199-токтомуна ылайык бардык мүчө өлкөлөр, террористтик акттарды каржылоо, пландаштыруу же кылмышка барууга аракет кылган же болбосо терроризмди колдогон ар бир адам жоопко тартышы керек. Андан сырткары бардык мүчө өлкөлөр, улуттук мыйзам жана кодекстерин оор кылмыштарды оор кылмыштуулук экенин толугу менен түшүндүргөн негизде түзүп, тийиштүү адамдарды жоопко тартуу жана жаза берүүгө мүмкүнчүлүк бере турган негизге келтириши керек. Нефть, нефть продуктуларын, модулдук жактан тазаланган заттар менен табиягый байлыктарды ИГИЛ, Ал-Нусра Фронту, Ал-Каида менен байланышкан кайсы гана болбосун адам, топ, уюм жана түзүлүштөргө ташып же жеткирип берүү кылмыштуулукка шерик болууну түшүндүрөөрү токтомдо айтылган. БУУ Коопсуздук Кеңешинин бул маселе боюнча чечим чыгаргандан кийин Европа Биримдиги да колдоо көрсөтүп, 2015-жылдын 22-октябрында Европа Кеңешинин Терроризмди Алдын Алуу Боюнча Келишиминин Кошумча Протоколун кабыл алган. Аталган протоколдо, террористтик актты ишке ашыруу максатында кандайдыр бир топко кирүү, террористтердин машыгуусуна кошулуу, террористтик күч-аракетти ишке ашыруу максатында сапарга чыгуу, мында мүнөздөгү сапарларга материалдык жактан колдоо көрсөтүү ж.б. терроризмге тийиштүү иш-аракеттердин баары жаза бериле турган кылмыш деп табылган⁵⁸.

⁵⁸ 2015/22/10 Европа Кеңешинин Терроризмди Алдын Алуу Боюнча Кеңешинин Келишиминин Кошумча Протокол // URL: <http://www.coe.int/tu/web/conventions/search-on-090000168047c5eatreaties/-/conventions/rms/> (23.06.2016 жарыяланган). Кошумча маалымат катары караңыз: *Bartholin K. Additional Protocol to the Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism// EUCRIM. 2015. № 3. P. 124-128.*

Андыктан чет элдик террорист аскерлердин күч-аракеттеринен улам келип чыккан олуттуу коркунуч эске алынып, бирдиктүү позициянын текстине төмөнкү пунктту кошуу сунушталат:

Берене... Чет элдик террорист аскерлердин иш-аракетин алдын алуу

ТҮРКПАга мүчө-өлкөлөрдүн Парламенттери чет элдик аскерлерге каршы күрөшүүнү күчтөндүрүү максатында, террористтик кылмышка баруу, пландаштыруу, даярдоо, бул иш-аракеттерге катышуу же террористтик окутууга даярдоо же болбосо террористтик таалим-тарбия алуу үчүн өздөрү жашаган өлкөдөн башка өлкөгө сапарга чыккан же сапарга чыгууга аракет кылган мекендештери менен террористтик уюмдар иш алып барган өлкөдөн өзүнүн өлкөсүнө же болбосо башка өлкөгө сапарга чыккан же сапарга чыгууга аракет кылган башка жарандардын бул иш-аракетин кылмыш катары эсептеп, керектүү чараларды көрөт.

Х. Терроризм жана адам укуктары

Түшүндүрмө:

Терроризмге каршы күрөшүүдө адам укуктары менен негизги эркиндиктерин коргоону жолго коюу улуттук жана улуттар аралык механизмдердин иштешинин маанилүү функциясы болуп саналат. Террористтик акттарды алдын алуу максатында милдеттүү чаралардын колдонууда адам укуктарын коргоого тийиштүү бардык стандарттар сакталышы керек. Адам укуктары жана терроризмге каршы күрөшүү боюнча принциптер, Европадагы Коопсуздук жана Кызматташтык Уюмунун (мындан ары ЕККУ) 2002-жылдын 11-июлунда кабыл алынган токтомуна ылайык болууга тийиш. Токтомдо: “терроризмге каршы күрөшүү боюнча өлкөлөр тарабынан көрүлгөн бардык чаралар, ар түрдүү негизсиздик менен дискриминациялык же болбосо расисттик мамиледен узак, адам укуктарын жана мыйзам үстөмдүгүн урматтаган, ошондой эле ылайыктуу көзөмөлдүн астында жүргүзүлүүгө тийиш” экендиги белгиленген.

2002-жылдын 7-февралында ЕККУ тарабынан кабыл алынган Терроризмди алдын алуу жана терроризмге каршы күрөшүү боюнча шарттын 7-беренесине ылайык ЕККУга мүчө өлкөлөр; укуктун үстөмдүгү принцибин, БУУнун Уставына жана тийиштүү эл аралык укук мыйзамдарына, адам укуктары боюнча эл аралык стандарттарга жана эл аралык гуманитардык укуктун жоболору менен качкындардын укуктарын коргоонун жоболоруна таянуу менен терроризмге каршы күрөшүүдө эффективдүү жана ишенимдүү чара көрүүнү, терроризмге каршы күрөшүүгө тийиштүү ишке жарамдуу чара көрүүнү жана кызматташууну кабыл алышкан.

БУУнун Терроризмге Каршы Күрөшүүнүн Глобалдык Стратегиясы, терроризмди алдын алуу жана терроризмге каршы күрөшүүнү, эл аралык кызматташтык жана көрүлө турган чаралардын, эл аралык укуктун милдеттенмелерине, БУУнун Уставына жана тийиштүү эл аралык укук мыйзамдарына, адам укуктары боюнча эл аралык стандарттарга жана эл аралык гуманитардык укуктун жоболоруна жана качкындардын укуктарын коргоонун жоболоруна таянуу менен ишке ашыруу керектигине басым жасайт.

БУУ адам укуктарын коргоонун биринчи даражадагы маанисинин натыйжасында 2005-жылдын апрель айында Адам Укуктары Боюнча Комиссиясы тарабынан кабыл алынган 2005/80-жарлык менен терроризмге каршы күрөшүүдө адам укуктарын жана негизги

эркиндиктерин коргоо жана өнүктүрүү жаатында иш алып баруусу үчүн 3 жылдык мөөнөткө Атайын Докладчы шайлаган. БУУ Коопсуздук Кеңешинин 60/251-токтомдун чечими менен бул кызматты өтөп берүү жана тийиштүү процедураларды ишке ашыруу үчүн аталган тапшырманы Адам Укуктары Боюнча Комиссиясы мойнуна алган. Комиссия 2010-жылдын 30-сентябрындагы 15/15-токтомдун чечими менен терроризмге каршы күрөшүүдө адам укуктарын жана негизги эркиндиктерин коргоо жана өнүктүрүү жаатында иш алып барган Атайын Докладчынын (мындан кийин АД) кызмат мөөнөтүн 3 жылга узарткан. Кийинчерээк 2013-жылдын 21-мартындагы 22/8-токтомдун чечими менен бул мөөнөт дагы 3 жылга узартылган⁵⁹.

ЕККУ *Tomasi v. Fransa* кылмыш-жаза ишин кароо учурунда жоопко тартуунун талаптары жана кылмышка каршы күрөшүүнүн кыйынчылыктары, өзгөчө терроризмге каршы күрөшүүнүн адамдын физиологиялык абалын коргоого эч кандай чектөө алып келбей тургандыгын белгилеген⁶⁰. Терроризм менен байланышы болгон *Fox, Campbell and Hartley v. U.K.* кылмыш-жаза ишин кароо учурунда ЕККУ жалпы максат катары демократия уюмдарын коргоо менен адам укуктарын коргоонун ортосунда тең салмактуулукту сактоо керектигин белгилеген⁶¹. Мындан сырткары 1974-жылдын 14-декабрында кабыл алынган Дипломатиялык агенттиктер менен бир катар Эл аралык деңгээлде коргоого алынган адамдарга каршы жасалган кылмышты алдын алуу жана жазалоо процесси Келишимдин 9-беренесине ылайык, Келишимдин 2-беренесинде белгиленген кылмыштардын кайсы түрү болбосун жоопко тартылган ар адамга, сот процедурасынын ар бир баскычында адилеттүү мамиле жасалары гарантияланган. Кийин кабыл алынган келишимде болсо жоопко тартылгандардын укуктарын коргоонун көлөмү кеңейтилген. Мисалы, 1999-жылдын 9-декабрында кабыл алынган БУУнун Терроризмди Каржылоону Алдын Алуу Боюнча Эл аралык Келишиминин 17-беренесинде, камакка алынган же чара көрүлгөн же болбосо анын атына кылмыш иши козголгон бардык адамдын, ошол учурда жүргөн өлкөнүн мыйзамдарында белгиленген бардык негизги укук менен гарантиядан пайдаланууга, эл аралык адам укуктары менен бир катар эл аралык укуктун өкүмдөрү эс алынып адилеттүү мамиле көрүү гарантиясынан пайдаланууга укуктуу экени белгиленген. Мындан сырткары Келишимдин 15-беренесине ылайык, талап коюлган тарап өлкөнүн, 2-беренеден белгиленген кылмыштан улам өткөрүлүп берүү же юридикалык жактан жардам көрсөтүү талабы, ким болбосун расасы, улуту, этносу, диний же саясий көз карашынан улам жоопко тартуу же жазалоо максатында болгон учурда же болбосо талабынын аткарылышы бул себептердин кайсы биринен улам адамга зыян келе тургандыгына ишендирген жетиштүү негиз болгон учурларда, бул келишимдин эч бир өкүмү – өткөрүп берүү же юридикалык жактан жардам көрсөтүү жоопкерчилигин жүктөбөйт. Мунун менен бир катар, Ядролук Терроризмди Алдын Алуу Боюнча Эл аралык Келишимдин 12- жана 16- беренелеринде до жогорудагыдай эрежелер бар.

Адамдын жеке укуктарын коргоо жана бул жаатта иш алып баруу эл аралык терроризмге каршы күрөшүү механизминин маанилүү элементи болуп саналат, бул бузулганга терроризмге каршы күрөшүү процесси мыйзамдык ченемден чыгып калат.

⁵⁹ <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Terrorism/Pages/SRTerrorismIndex.aspx>

⁶⁰ *Tomasi v. France*, Series A, No 241-A. P. 39—42, Paras. 104—116.

⁶¹ *Fox, Campbell and Hartley v. United Kingdom* (1990) кылмыш иши. No 182.13 E.H.R.R.

Бул жердеги маанилүү маселе, адамдын жеке укуктарын коргоо фактору болгон терроризмге каршы күрөшүүнүн механизмасы ошол эле учурда жалпы кылмыштарга каршы күрөшүү мыйзамдын чегинде ишке ашырылып же ашырылбай жаткандыгын тактоо болуп эсептелет. Европа Биримдиги сотунун адвокаты (Poiares Maduro) *Yassin Abdullah Kadi v. Council of the European Union and Commission of the European Communities* катары билинген тарыхый кылмыш ишине тийиштүү пикирин айткан учурда, төмөнкү негиздерге басым жасаган: “Эл аралык тынчтык жана коопсуздукту түзүүдө көрүлө турган керектүү чара, Биримдиктин мыйзамдарындагы жалпы принциптерди бузуу жана адам укуктарын тепсөө жолу менен ишке ашырылбайт”⁶².

Андан тышкары сот, каражаттарын тоңдуруу жана улантууга тийиштүү жалпы чаралардын ишке ашырылышында арыз ээсинин укуктары бузулган деген өкүм чыгарган⁶³. Мына ошентип, Биринчи даражадагы сот менен Европа Биримдигинин соту *T-306/01 Ahmed Ali Yusuf and Al Barakaat International Foundation v. Council and Commission* ve *T-315/01 Yassin Abdullah Kadi v. Council* жана *Commission* кылмыш иши боюнча 2005-жылдын 21-сентябрында жана бириктирилген *C-402/05 P ve C-415/05 P Yassin Abdullah Kadi and Al Barakaat International Foundation v. Council* жана *Commission* кылмыш иши боюнча 2008-жылдын 3-сентябрында чыгарган маанилүү чечимдер, Европа укук мыйзамындагы башаламан маселелердеги терминдердин жакшырак түшүнүлүшүнө, өзгөчө терроризмге каршы күрөшүүдө негизги адам укуктарын коргоо маселесине салым кошкон⁶⁴. ЕККУ бул кылмыш иши тууралуу, бардык шарттарды эске алуу менен бирге Европа Биримдиги тарабынан көрүлө турган тийиштүү чаралардын алкагында, эл аралык милдеттенмелерден көз карандысыз, негизги адам укуктарын сыйлоо жана адилеттүү сот процессин өткөрүү керектигин ачык-айкын билдирген.

Эл аралык кылмыштар менен күрөшүүдө, өзгөчө эл аралык кылмыштын сегменти катары билинген эл аралык терроризмге каршы күрөш, кылмыш-жаза кодекси тармагында өз ара кызматташуу системасынын эң негизги маселесине айланган. Бул капыстан эле пайда болуп калган эмес, себеби террористтик акттардын көлөмү, кыргын кеткен адамдар менен курмандыкка айланган адамдардын саны, материалдык зыяндын өлчөмү эсептелген аймактык куралдуу чыр-чатак менен бирдей деңгээлде экендигин байкоого болот. Андыктан терроризмге каршы күрөш, согуш деген термин менен бекеринен белгиленген эмес. Бирок мындай терминдердин бирге колдонулушу согуштун терроризмге каршы күрөшүүгө боюнча белгиленген юридикалык негизде өткөрүлүшү керектигине тийиштүү маанисин жокко чыгарбайт. Буга тийиштүү адам укуктары боюнча эл аралык укуктун негизги стандарттары: кыйноого тыюу жана өткөн мезгилге карата жазык мыйзамы боюнча тыюу абсолюттук жана толук мааниге ээ. Мисалы, Адам Укуктары жана Негизги Эркиндиктерин Коргоо Боюнча Европа

⁶² БУУ Адам Укуктары Боюнча Жогорку Комиссариятынын Терроризмге Каршы Күрөшүүдө адам укуктары менен негизги эркиндиктеринин коргоого алынышы жөнүндөгү отчету // http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/16session/A-HRC-16-50_ru.pdf

⁶³ БУУ Адам Укуктары Боюнча Жогорку Комиссариятынын Терроризмге Каршы Күрөшүүдө адам укуктары менен негизги эркиндиктеринин коргоого алынышы жөнүндөгү отчету // http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/16session/A-HRC-16-50_ru.pdf

⁶⁴ Кеңири маалымат үчүн караңыз: *Herik van den L. The Security Council's Targeted Sanctions Regimes: In Need of Better Protection of the Individual// LJIL. 2007. Vol. 20. № 4. P. 797-807.*

Келишиминин 15-беренесине ылайык, согуш же болбосо калкты кыргынга учуратуу коркунучу болгон учурда Жогорку Келишим түзүүчү тараптардын ар бири, абалдын чыныгы кесепеттеринин деңгээлинде жана эл аралык укуктун негизиндеги жоопкерчиликтерге каршы келбей турган негизде, Келишимде бекитилген жоопкерчиликтерге терс келген чара көрүшсө болот. бирок бул берененин 2-пунктчасына ылайык, жогорудагы өкүм – мыйзам чегинде өткөрүлгөн согуштун натыйжасында келип чыккан өлүмдөн башка 2-⁶⁵, 3-⁶⁶, 4-⁶⁷ жана 7-беренеге каршы келген чара көрүүгө уруксат берилбейт⁶⁸. Буга окшош дагы бир өкүм Жеке жана саясий укуктар боюнча эл аралык Келишимдин 4-беренесинин 2-пунктунда берилген жана бул пунктка ылайык улуттун кыргынга учурап тукум курут болуп кетүү коркунучу байкалган учурда Келишимдин 6-, 7-, 8- (1- жана 2-пункт), 11-, 15-, 16- жана 18-беренелериндеги милдеттенмелерден чегинүүгө болбойт.

БУУ Адам Укуктары Боюнча Комиссиясынын Жеке жана Саясий Укуктар Боюнча Эл аралык Келишиминин 4-беренесинде (өзгөчө кырдаалга жараша милдеттенмеден чегинүү) 29-жалпы жоромолунда белгиленгендей: “Келишимдин 4-беренесинин 2-пункту, чегинүүгө мүмкүн болбогон Келишимдин беренелери тууралуу так маалымат берет. Чегинүүгө мүмкүн болбогон беренелер төмөнкүлөр: 6-берене (жашоого болгон укук), 7-берене (кыйноолорго же ырайымсыз, адамкерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамилеге же жазалоого жана макулдугу болбой туруп медициналык же илимий тажрыйбаларга катыштырууга тыюу салуу), 8-берене (кулчулукка тыюу салуу) 8-берененин 1- жана 2- пункттары (эч ким кул катары сатылбай, ар кандай кулчулук жана кул сатууга тыюу салынган, эч ким кулчукка мажбурланбайт), 11-берене (карызын төлөй албагандыгы үчүн эркиндигинен ажыратууга тыюу), 15-берене (кылмыш-жаза мыйзамы боюнча мыйзамдуулук принциби: эч ким, аткарылгандыгы такталган болгонуна карабай улуттук жана улуттар аралык укук мыйзамы боюнча кылмыш деп эсептелбеген бир кыймыл-аракеттен улам жоопко тартылбайт, эч кимге кылмышынан оор жаза берилбейт, кылмыш аткарылгандан кийин ошол кылмышка тийиштүү жаза берүүгө ондоолор киргизилген жана жеңил жаза бекитилген болсо кылмышкер бул жеңилдиктен пайдалануу укугуна ээ), 16-берене (ар бир адамдын адам катары укуктун таанылышы), 18-берене (ой жүгүртүү, абийир жана дин тутуу эркиндиги).

Жогоруда белгиленген укуктан чегинүүнүн мүмкүн эместигин тастыктаган чындык, бул укуктардын тизмеси 4-берененин 2-пунктунда жазылып турганына байланыштуу. 4-берененин 2-пунктундагы чегинүүгө же болбосо милдеттенмеге каршы келген чара колдонуу мүмкүнчүлүгүн бербеген укуктар деген категорияга кирген укуктарды коргоо үчүн укуктар юридикалык гарантия менен бир катар усулдук гарантияга алынышы керек. Келишимдеги усулдук чара көрүүгө уруксат берген укуктар, чегинүүгө мүмкүн болбогон укуктардан жогору койгон чараларга тийиштүү учурларда чечүүчү роль ойной албайт. 4-берене чегинүүгө мүмкүн болбогон укуктарга каршы келген чара колдонуунун булагы катары көрсөтүлө албайт. Демек, Келишимдеги 6-беренедө көрсөтүлгөндөргө каршы келген чара көрүлбөйт. Өзгөчө кырдаал учурларда өлүм

⁶⁵ 2-берене Жашоого болгон укук

⁶⁶ 3-берене Кыйноолорго тыюу салуу

⁶⁷ 4-берене Кулчулукка жана Зордук менен Иштетүүгө тыюу салуу

⁶⁸ 7-берене Кылмыш жана жазада мыйзамдуулук принциби

жазасы менен өкүм чыгарган ар бир соттук отурум, 14- жана 15-беренелер менен бир катар Келишимдин өкүмдөрүнө ылайык иш алып барууга тийиш⁶⁹.

Терроризмге каршы күрөшүү процесин мыйзам чегинде жана жалпы тарабынан кабыл алынган адам укуктары менен эркиндиктерин коргоонун стандарттардын чегинде өткөрүү керектигин эске алуу менен бирдиктүү позицинын беренесин төмөнкүдөй сунуш менен толуктоого болот:

Берене... Терроризмге каршы күрөшүүдө адам укуктарын коргоого алуу

Терроризм кылмышынан улам камакка алынан же кандайдыр бир чара көрүлгөн же болбосо атына кылмыш иши козголгон ким болсо да, учурда жүргөн өлкөнүн мыйзамдарына ылайык бардык негизги укук жана гарантиялардан пайдаланууга жана эл аралык адам укуктары менен бир катар улуттар аралык укук өкүмдөрүнүн негизинде адилеттүү мамиле көрүү гарантиясына ээ болуу укугу бар.

Колдонулган Адабияттар

Von Schorlemer S. Human Rights: Substantive and Institutional Implications of the War against Terrorism// *European Journal of International Law*. 2003. Vol. 14. № 2.

Bantekas I. The International Law of Terrorism Financing// *American Journal of International Law*. 2003. Vol. 97. № 2.

Sorel J.-M. Some Questions about the Definition of Terrorism and the Fights Its Financing// *European Journal of International Law*. 2003. Vol. 14. № 2.

Matson C., Gottselig G. Suppressing the Financing of Terrorism: A Handbook for Legislative Drafting. Washington: International Monetary Fund Legal department, 2003.

Bianchi A., Nagvi Y. Enforcing International Law Norms against Terrorism. Oxford and Portland Oregon, 2004.

Dimitriu E. The E.U.'s Definition of TerrorismThe Council Framework Decision on Combating Terrorism// *German Law Journal*. 2004. Vol. 5. № 5.

Stephens T. International Criminal Law and the Response to International Terrorism// *UNSW Law Journal*. 2004. Vol. 27. № 2.

Inazumi M. Universal Jurisdiction in Modern International Law: Expansion of National Jurisdiction for Prosecuting Serious Crimes Under International Law. Antwerpen: Intersentia, 2005.

⁶⁹ БУУ Адам Укуктары Боюнча Комиссиясынын Жеке жана Саясий Укуктар Боюнча Эл аралык Келишиминин 4-беренесинде (өзгөчө кырдаалга жараша милдеттенмеден чегинүү) 29-жалпы жоромолу // <http://www.refworld.org/docid/453883fd1f.html>. См.: Desierto D. Necessity and National Emergency Clauses: Sovereignty in Modern Treaty Interpretation. Martinus Nijhoff Publishers, 2012. P. 267-268.

Saul B. Attempts to Define ‘Terrorism’ in International Law// Netherlands International Law Review. 2005. № 1.

Heinz W., Arend J.-M. The International Fight against Terrorism and the Protection of Human Rights With Recommendations to the German Government and Parliament. Berlin: German Institute for Human Rights, 2005.

Weinman G. Cyberterrorism: The Sum of All Fears?// Studies in Conflict and Terrorism. 2005. Vol. 28.

Wilson R. Human Rights in the “War on Terror”. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Jae-Myong Kong. Suppressing Terrorism Financing and Money Laundering. Heidelberg: Springer, 2006.

Lieberman D. Sorting the Revolutionary from the Terrorist: The Delicate Application of the Political Offense Exception in U.S. Extradition Cases// Stanford Law Review. 2006. Vol. 59.

Buckland A. Offending Officials: Former Government Actors and the Political Offense Exception to Extradition// California Law Review. 2006. Vol. 94. № 2.

Cassese A. The Multifaceted Criminal Notion of Terrorism in International Law// Journal of International Criminal Justice. 2006. Vol. 4.

Friedrichs J. Defining the International Public Enemy: The Political struggle behind the Legal Debate on International Terrorism// Leiden Journal of International Law. 2006. Vol. 19. № 1.

Joyner C. Countering Nuclear Terrorism: A Conventional Response// European Journal of International Law. 2007. Vol. 18. № 2.

McClellan D. Transnational Organized Crime A Commentary on the United Nations Convention and its Protocols. Oxford: Oxford University Press, 2007.

Foot R. The United Nations, Counter Terrorism and Human Rights: Institutional Adaptation and Embedded Ideas// Human Rights Quarterly. 2007. Vol. 29.

Saul B. Defining Terrorism in International Law. Oxford: Oxford University Press, 2008.

De Filippo M. Terrorist Crimes and International Co-operation: Critical Remarks on the Definition and Inclusion of Terrorism in the Category of International Crimes// European Journal of International Law. 2008. Vol. 19. № 3.

Farmer A. Non-Refoulement and Jus Cogens: Limiting Anti-Terror Measures That Threaten Refugee Protection// Georgetown Immigration Law Journal. 2008. Vol. 23. № 1.

International Legal Dimensions of Terrorism/ Ed. by P. A. Fernández Sánchez. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2009.

Acharya A. Targeting Terrorist Financing: International Cooperation and New Regimes. New York: Routledge, 2009.

Bahan C. International Terrorism: The Legitimization of Safe Harbor States in International Law// New York Law School Law Review. 2009. Vol. 5. № 10.

Fassbender B. The United Nations Charter as the Constitution of International Community. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2009.

Conte A. Human Rights in the Prevention and Punishment of Terrorism: Commonwealth Approaches: The United Kingdom, Canada, Australia and New Zealand. Heidelberg: Springer, 2010.

Ambos K. Judicial Creativity at the Special Tribunal for Lebanon: is There a Crime of Terrorism under International Law?// Leiden Journal of International Law. 2011. Vol. 24. № 3.

Saul B. Legislating from a Radical Hague: The United Nations Special Tribunal for Lebanon Invents an International Crime of Transnational Terrorism//Leiden Journal of International Law. 2011. Vol. 24. № 3.

The Routledge Handbook of Terrorism Research/ Ed. by A. Schmid. New York: Routledge, 2011.

Flory M., Higgins R. Terrorism and International Law. New York: Routledge, 2011.

The 1951 Convention Relating to the Status of Refugees and Its 1967 Protocol: A Commentary/ [A. Zimmermann](#), [J. Dörschner](#), [F. Machts](#). Oxford: Oxford University Press, 2011.

Jones J., Davidson R. Extradition and Mutual Legal Assistance Handbook. Oxford: Oxford University Press, 2011.

Gordon R. Losing the War Against the Dirty Money: Rethinking Global Standards Preventing Money Laundering and Terrorism Financing// Duke Journal of Comparative and International Law. 2011. Vol. 21.

The 1951 Convention Relating the status of Refugees and Its 1967 Protocols: A Commentary/ Ed. by A. Zimmermann. Oxford: Oxford University Press, 2011.

Kent R. The 9/11 Effect: Comparative Counter-Terrorism. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

Trapp K. State Responsibility for International Terrorism. Oxford and Portland Oregon, 2012.

Van den Herik L, Schrijver N. Counter-Terrorism Strategies in a Fragmented International Legal Order. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

Boister N. An Introduction to Transnational Criminal Law. Oxford: Oxford University Press, 2012.

Cohen A. Prosecuting Terrorists at the International Criminal Court: Reevaluating an Unused tool to Combat Terrorism// Michigan State International Law Review. 2012. Vol. 20. № 2.

Counter-terrorism: International Law and Practice/ Ed. by A.S. De Frias, K. Samuel. Oxford: Oxford University Press, 2012.

Ramraj V., Hor M., Roach K. Global Anti-Terrorism Law and Policy. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

Nicholls, Montgomery, and Knowles on The Law of Extradition and Mutual Assistance. Oxford: Oxford University Press, 2013.

Fabrini F. The European Court of Human Rights, Extraordinary Renditions and the Right to the Truth: Ensuring Accountability for Gross Human Rights Violations Committed in the Fight Against Terrorism// Human Rights Law Review. 2013. Vol. 14. № 1.

Nesi G. International Cooperation in Counter-terrorism: The United Nations and Regional Organizations in the Fight Against Terrorism. Aldershot: Ashgate, 2013.

Durrieu R. Rethinking Money Laundering & Financing of Terrorism in International Law: Towards a New Global Legal Order. Leiden: Martinuss Nijhoff Publishers, 2013.

Hathaway J., Foster M. The Law of Refugee Status. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

Saul B. Research Handbook on International Law and Terrorism. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2014.

The obligation to extradite or prosecute (aut dedere aut judicare). Final Report of the International Law Commission 2014// Yearbook of the International Law Commission, 2014, vol. II (Part Two).

Djordjevic N. Exclusion under Article 1F(b) of the Refugee Convention The Uncertain Concept of Internationally Serious Common Crimes// Journal of International Criminal Justice. 2014. Vol. 12. № 5.

Duffy H. The 'War on Terror' and the Framework of International Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.

Jarvis L., Lister M. Critical Perspectives on Counter-Terrorism. New York: Routledge, 2015.

Jarvis L., Macdonald S., Chen T. Terrorism Online: Politics, Law, Technology. New York: Routledge, 2015.

- Kent R.* Comparative Anti-Terrorism Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.
- Sadoff D.* Bringing International Fugitives to Justice: Extradition and Alternatives. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
- Schabas W.* The Cambridge Companion of International Criminal Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
- De Guttry A., Capone F., Paulussen C.* Foreign Fighters under International Law and Beyond. Heidelberg: Springer, 2016.
- Jackson R.* Routledge Handbook of Critical Terrorism Studies. New York: Routledge, 2016.
- Nacos B.* Terrorism and Counter-Terrorism. New York: Routledge, 2016.
- Volders B., Sauer T.* Nuclear Terrorism: Countering the Threat. New York: Routledge, 2016.
- Questions Relating to the Obligations to Prosecute or Extradite (Belgium v Senegal)//
<http://www.icj-cij.org/docket/files/144/17064.pdf>
- Guidelines on human rights and the fight against terrorism, adopted by the Committee of Ministers at its 804th meeting (11 July 2002)//
http://www.coe.int/t/dlapil/cahdi/Source/Docs2002/H_2002_4E.pdf